

Årsrapport 2016

PenSam Holding A/S | CVR-nr. 12 62 95 32 | Hjemsted Farum

PenSam Holding A/S

Jørgen Knudsen Vej 2
3520 Farum

Tlf. 44 39 39 39
Fax 44 39 39 40

pensam@pensam.dk
www.pensam.dk

CVR-nr. 12 62 95 32
Hjemsted Farum

Direktion

Torsten Fels
Benny Buchardt Andersen

Indholdsfortegnelse

1. Budskab fra ledelsen	4
2. Sammenfatning	6
3. Strategi 2020	10
4. PenSam's historie og koncernstruktur	12
5. Årets resultat	14
a. Koncernens resultater	14
b. PenSam Holding, moderselskab	14
c. Solvens II	14
d. Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling	15
e. Begivenheder efter balancedagen	15
f. Forventninger til 2017	15
6. Udvikling i koncernens aktiviteter	16
a. PenSam Liv	16
b. PenSam Bank	20
c. PenSam Forsikring	21
d. PenSam A/S	21
7. Selskabsledelse og organisation	22
a. Anbefalinger for god selskabsledelse	22
b. Bestyrelse	22
c. Kønsmæssig sammensætning	22
d. Direktion	23
e. Whistleblowerordning	23
f. Revision	23
g. Aflønningspolitik	24
h. Intern kontrol og risikostyring ved regnskabsaflæggelsen	24
8. Samfundsansvar	26
9. Ledelse og revision	28
10. Ledeshverv	30
11. Ledelsespåtegning	32
12. Intern revisors erklæringer	34
13. Den uafhængige revisors erklæringer	36
14. Resultatopgørelse	40
15. Balance	42
16. Egenkapitalopgørelse	44
17. Noter	46

Budskab fra ledelsen

I PenSam arbejder vi hver dag for at sikre FOA-kunderne de bedste arbejdsmarkedspensioner. Det kræver gode afkast, lave omkostninger, relevante produkter samt en tydelig tilstedeværelse på vigtige tidspunkter i kundernes liv, hvor det er naturligt, at et pensions-selskab spiller en særlig rolle.

Dette er kernen i vores kundeløfte: ”Vi er pensions-selskabet, du kan regne med, og som altid er der, når du har brug for det.”

Kundeløftet sammenfatter den strategi, som bestyrelse og direktion har formuleret i efteråret 2016, og som rækker frem til 2020.

Løftet sætter således retningen for arbejdet i PenSam og er udtryk for vores ambition for den enkelte kundes opfattelse og oplevelse af PenSam. Kunderne kan regne med, at pensionerne forvaltes tilfredsstillende, og at vi er der i de særligt vigtige livssituationer, hvor behovet opstår ved alderspensionering, førtidspensionering, alvorlig sygdom og dødsfald. Vores kunder skal både opleve og opfatte PenSam som en god og pålidelig pensionsleverandør.

Samtidig viser kundeløftet, at pensionerne er det bærende i kunderelationen, mens koncernens bank- og forsikringstilbud er tilvalgte supplerende forretningsområder, som giver kunderne og deres familier mulighed for almindelig bank- og forsikringsforretning i PenSam.

Derfor er det tilfredsstillende, at pensionsforretningen igen i 2016 har opnået et godt investeringsafkast. Et stærkt omkostningsfokus bidrager ligeledes til, at kunderne får mest mulig pension for pengene. Siden 2013 er administrationsomkostningerne reduceret med 110 kr. til 499 kr. i gennemsnit pr. kunde. I 2016 er der taget yderligere tiltag til at drive en effektiv forretning til glæde for pensionskunderne. Det er blandt andet aftalen om at outsource IT-drift og udvikling på pensionsområdet til KMD, der giver et godt grundlag for yderligere omkostningsreduktioner. Aftalen indeholder en gennemgribende omlægning af forsikringssystemerne, hvor der skal implementeres en ny samlet industriløsning på liv- og pensionsområdet. Et centralt fokusområde i strategien er, at administrationsomkostningerne skal nedbringes til et niveau på godt 400 kr. pr. kunde i 2020.

2016 var også året, hvor vi så regeringen spille ud med et forslag til løsning af samspilsproblemerne mellem offentlige pensioner og arbejdsmarkedspensionerne. Der var vores vurdering, at forslaget ville komplicere pensionsopsparringen yderligere. Derfor er det glædeligt, at den nye trekløverregering både anerkender behovet for at løse problemet og giver sig mulighed for at gentænke en løsning på problemstillingen.

Samspilsproblemet er en betydelig pensionspolitisk udfordring, som skal finde en politisk løsning, der kan sikre stabile rammer om pensionsopsparringen i mange år frem.

Under de gældende regler får mange med lave eller mellemhøje indkomster således for lidt ud af at spare op til livslang pension – især for den del af opsparringen, der finder sted i de sidste 10-15 år inden pensionering.

PenSam har foreslået en relativt enkel løsningsmodel, som gør pensionsopsparring attraktiv uanset alder og indkomst gennem at ligestille fradragsværdi ved indbetaling med effektiv beskatning ved udbetaling.

Vi vil i 2017 arbejde videre med udfordringen i bestræbelserne på at sikre vores kunder mest mulig pension for pengene.

Torsten Fels
Adm. direktør

Benny Buchardt Andersen
Direktør

Sammenfatning

Det væsentligste forretningsområde i PenSam er at levere arbejdsmarkedspensioner til ansatte på FOA-overenskomster og -aftaler. PenSam har 400.000 pensionskunder ved udgangen af 2016.

Pensionsaktiviteterne udøves af henholdsvis PenSam Liv og Pensionskassen PenSam. PenSam Forsikring og PenSam Bank skal levere konkurrencedygtige produkter til arbejdsmarkedspensionsordningerne og herudover attraktive forsikrings- og bankprodukter til PenSams kunder og deres familier.

I forhold til det samlede forretningsomfang udgør pensionsforretningen mere end 98% og derfor er kunderelationen primært forankret gennem arbejdsmarkedspensionerne.

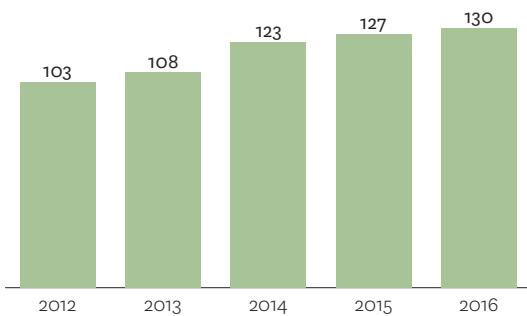
Pensionsforretningen

Ved udgangen af 2016 var der 400.000 kunder, som stort set alle har en arbejdsmarkedspension i PenSam Liv. Hovedparten af medlemmerne i Pensionskassen PenSam har også en pensionsordning i PenSam Liv.

400.000 kunder

Pensionsforretningen målt på investeringsaktiverne i PenSam Liv og Pensionskassen PenSam udgør mere end 130 mia. kr. og er blandt landets største. Pensionsforretningen er i fortsat vækst, og målt over de seneste fem år er formuen vokset med 26%.

Investeringsaktiver (mia.kr.)

Præmieindtægterne udgør 5,5 mia. kr. i 2016. Heraf udgør de løbende præmier 5,0 mia. kr. Engangspræmier i form af overførsler og indskud udgør 0,5 mia. kr. Tilvæksten skyldes, at stadig flere vælger at samle deres pensionsopsparing i PenSam.

Præmieindtægterne udgør 5,5 mia. kr. i 2016.

Udbetaling af alders- og førtidspensioner udgør 1.8 mia. kr., hvilket svarer til en stigning på 7,9% i forhold til 2015.

Investeringsafkastet har i de seneste fem år været blandt de bedste i pensionsbranchen. Den positive udvikling er fortsat i 2016, hvor det samlede afkast udgør 8,7 mia. kr., svarende til en afkastprocent på 8,1%.

Det samlede afkast udgør 8,7 mia. kr., svarende til en afkastprocent på 8,1%

Omkostningsniveauet har også stor betydning for kundernes pensioner, og der har i de senere år været stort fokus på at nedbringe omkostningerne til administration.

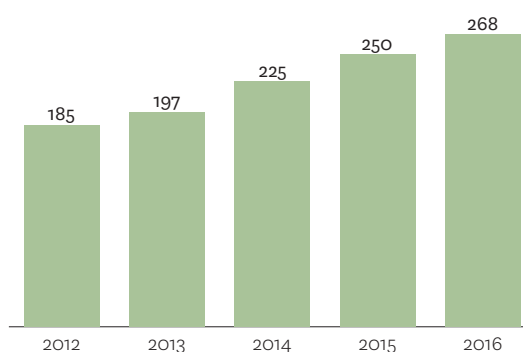
PenSam har i 2016 indgået en aftale med KMD om outsourcing af drift og udvikling på it-området med henblik på fremtidig effektivisering, og der er således udsigt til et fortsat faldende omkostningsniveau i takt med det øgede samarbejde.

Udvalgte regnskabsoplysninger (konsolideret) 2016

	Pensionskassen PenSam	PenSam Liv	Pensions- forretning i alt
Præmieindtægter, mio. kr.	0	5.514	5.514
Udbetalinger, mio. kr.	1.043	2.340	3.383
Administrationsomkostninger, mio. kr.	23	251	274
Investeringsaktiver, mio. kr.	27.686	102.796	130.482
Afkastprocent	8,3%	8,0%	8,1%
Egenkapitalforrentning	3,4%	2,6%	

Forsikringsforretningen

PenSam Forsikring tilbyder produkter til arbejdsmarkedspensionsordningerne, som primært omfatter forsikring ved visse kritiske sygdomme. Herudover tilbydes forsikringsprodukter til konkurrencedygtige priser, der forbedrer hverdagsøkonomien for PenSam's kunder. De individuelle produkter er traditionelle skadesforsikringer som indbo-, auto- og husforsikringer mv.

*PenSam Forsikring***Præmieindtægter (mio.kr.)**

Præmieindtægter og erstatningsudgifter udgør henholdsvis 268,3 mio. kr. og 216,4 mio. kr. i 2016.

Combined ratio udgør 98,5% og er faldet i forhold til 2015, hvor den udgjorde 100,2%.

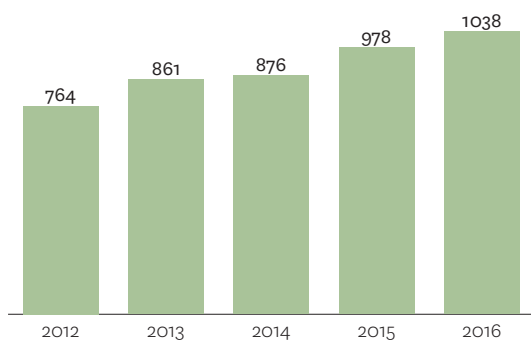
Udvalgte regnskabsoplysninger

I mio.kr.	2015	2016
Præmier	250	268
Erstatningsudgifter	202	217
Combined Ratio	100,2	98,5
Egenkapitalforrentning, %	-1,6	3,8

Bankforretningen

PenSam Bank tilbyder opsparingsprodukter til arbejdsmarkedspensionsordninger, som for eksempel aldersopsparing og ratepension. Herudover tilbydes prisbillige traditionelle bankprodukter, herunder forbrugs-, bil- og boliglån, der kan forbedre kundernes hverdagsøkonomi.

PenSam Bank
Udlån (mio.kr.)

Der har i perioden 2012-2016 været en gennemsnitlig årlig vækst i udlånet på 8,0%, og det samlede udlån udgør mere end 1.038 mio. kr.

Bankens udlån omfatter i særlig grad andelsboliglån og forbrugslån.

Udvalgte regnskabsoplysninger

	2015	2016
Udlån, mio. kr.	978	1038
Forretningsomfang, mio. kr.	2.348	2.441
Nedskrivningsprocent, %	0,1	0,3
Egenkapitalforrentning, %	1,3	3,3

Strategi 2020

Bestyrelsen har i efteråret 2016 fastlagt strategien for perioden frem til 2020. Strategien har fokus på og ambition for helheden i forretningen og fastlægger dermed rammen om de fremadrettede aktiviteter i PenSam.

Retningen for arbejdet i de kommende år er sat med kundeløftet: ”Vi er pensionselskabet, du kan regne med, og som altid er der, når du har brug for det”.

Løftet understreger, at PenSam først og fremmest er et arbejdsmarkedspensionselskab. Pensionerne er kerneforretningen og det bærende i kunderelationen. Forsikrings- og banktilbuddet er supplerende forretningsområder, der varetager opgaver på vegne af pensionsforretningen og tilbyder individuelle produkter.

Kundeløftet er også udtryk for ambitionen for den enkelte kundes opfattelse og oplevelse af PenSam. Kunderne kan regne med, at pensionerne forvaltes tilfredsstillende, og at vi er der for kunderne i de særligt vigtige situationer fx. ved alderspensionering, førtidspensionering, alvorlig sygdom og dødsfald. Vores fokus på effektive forebyggelses- og fastholdelsestiltag skal være integreret i dialogen ved sygdom.

Principper og mål for pensionsforretningen

For pensionskunderne vil kundeløftet i de kommende år blive realiseret ved at arbejde med de fem områder:

- Kvalificeret rådgivning ved behov
- Målrettede initiativer til arbejdsmarkedsfastholdelse integreret i rådgivningen
- Servicetjek af produkter og servicetilbud
- Omkostningseffektiv pensionsadministration
- Konkurrencedygtigt afkast

Indsatsen fokuseres om de situationer, der er vigtigst for vores aktive kunder, og hvor vi har forudsætningerne for med tydelighed og styrke at gøre en forskel.

Vi ønsker at være proaktivt til stede i disse veldefinerede situationer. Samtidig vil vi bruge færre kræfter i mindre afgørende situationer for kunderne.

Forebyggelses- og fastholdelsestilbuddet skal fokuseres. Vores kunder skal i årene fremover være flere år på arbejdsmarkedet. Derfor samler PenSam kræfterne for at være til stede, hvor det skaber mest værdi for kunderne. PenSam's rådgivning og vejledning skal altid stille kunden bedst muligt – også hvis det betyder, at kunden guides til en hjælp, der findes uden for PenSam.

I de seneste år har der været et stærkt fokus på en effektiv pensionsadministration. Siden 2013 er administrationsomkostningerne nedbragt med mere end 11% i den samlede pensionsforretning. Den udvikling skal fortsætte i de kommende år blandt andet gennem den aftale om at outsource IT-drift og – udvikling, som PenSam har indgået med KMD. Aftalen indeholder en gennemgribende omlægning af systemerne liv- og pensionsområdet, hvor der skal implementeres en ny samlet industriløsning.

Den samlede pensionsforretning skal også fremover skabe et konkurrencedygtigt afkast. Siden 2010 har investeringsafkastet være blandt de bedste i markedet. Det skal fortsætte i årene fremover.

”Vi er pensionselskabet, du kan regne med, og som altid er der, når du har brug for det”

Principper og mål for bank- og forsikringsforretningen

Den supplerende bank- og forsikringsforretning varetager en række opgaver for pensionsforretningen.

For de dele af pensionsforretningen, der varetages uden for PenSam Liv og Pensionskassen PenSam, er det et princip, at både kollektivet og den enkelte kunde skal stilles mindst lige så godt, som hvis opgaven var løftet i pensionsforretningen. Outsourcing af pensionsrelaterede aktiviteter til bank- og forsikringsforretningen skal være en god forretning for både den enkelte kunde og for pensionskollektivet.

For den individuelle bank- og forsikringsforretning er det et princip, at forretningen skal være rentabel og relevant. Det betyder, at de individuelle produkter skal kunne tilvejebringe en passende forrentning af egenkapitalen og skal samtidig opnå en tilstrækkelig udbredelse i forhold til kundepotentialet.

Holding sætter rammer og mål

For at sikre sammenhæng i værditilbuddet til kunderne i forhold til pension, bank og forsikring fastsætter PenSam Holding rammer og mål for datterselskaberne. Der er særlig fokus på pensionsforretningen som den primære kunderelation, og at der leveres tilfredsstillende afkast, pensionsadministration til lave omkostninger og et relevant produkt og servicetilbud. For bank- og forsikringsforretningerne er der opmærksomhed på rentabilitet og relevans.

PenSam's historie og koncernstruktur

1986

PenSam dannes som et administrationssamarbejde for fire FOA-pensionskasser.

1990

PenSam Holding, PenSam Liv og PenSam Bank stiftes.

1993

PenSam Skade oprettes med det formål at tegne supplerende produkter til arbejdsmarkeds-pensionsordningerne samt personskadeprodukt til FOA medlemmer.

1994

PenSam Bank udvider forretningsområdet med traditionelle bankprodukter som indlån og udlån til privatkunder.

2006

PenSam Liv køber PMF Pension. Selskabet er et datterselskab til PenSam Liv.

2010

Pensionskassen for trafikfunktionærer ved Hovedstadsområdets Trafikselskab og Pensionskassen for amtsvejmænd m.fl. fusionerer til Pensionskassen for trafikfunktionærer og amtsvejmænd m.fl.

2011

PenSam Forsikring (tidligere PenSam Skade) udvider forretningsområdet med skadesprodukter.

2012

PMF Pension fusionerer med PenSam Liv.

2013

Pensionskassen for sygehjælpere, beskæftigelsesvejledere, plejere og plejehjemsassistenter, Pensionskassen for portører og Pensionskassen for trafikfunktionærer og amtsvejmænd m.fl. fusioneres til Pensionskassen PenSam.

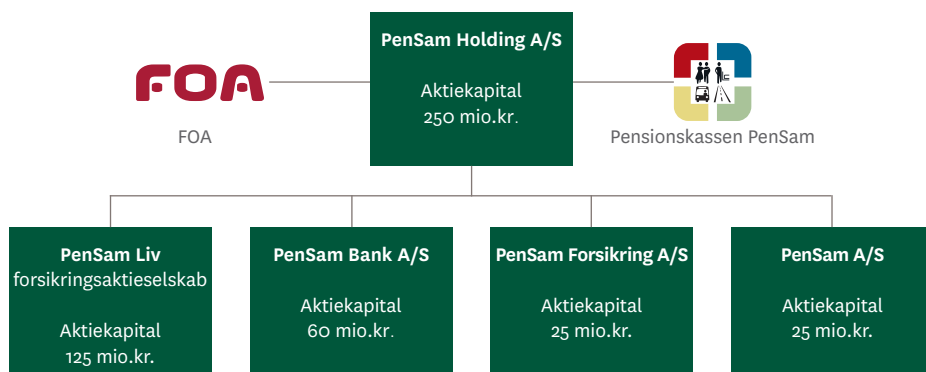
2015

PenSam A/S etableres ved en spaltning af PenSam Liv. PenSam A/S leverer drifts- og udviklingsydelser til selskaberne i PenSam koncernen og Pensionskassen PenSam.

Koncernstruktur

PenSam Holding er ejet af FOA og Pensionskassen PenSam. FOA har bestemmende indflydelse.

Ejerforhold og koncernstruktur fremgår af figuren nedenfor.

Årets resultat | koncernen

Årets resultat før skat og minoritetsinteresser er på 675,1 mio. kr. for koncernen mod et resultat før skat og minoritetsinteresser på 739,7 mio. kr. i 2015. Efter skat og minoritetsinteresser er årets resultat på 1,5 mio. kr. mod et resultat efter skat og minoritetsinteresser på 29,5 mio. kr. for 2015.

Resultatet er acceptabelt.

Resultat og udvikling af de enkelte datterselskaber fremgår af afsnit 6 'Udvikling i koncernens aktiviteter'.

Egenkapitalforrentning efter skat udgør 0,1% mod en egenkapitalforrentning efter skat i 2015 på 1,3%.

PenSam Holding, moderselskabet

Moderselskabets andel af årets resultat efter skat er på 1,5 mio. kr. mod 29,5 mio. kr. sidste år.

Resultatet i moderselskabet består af resultatet i datterselskaberne, administrationsindtægter, administrationsomkostninger og afkast af PenSam Holdings obligationsbeholdning.

PenSam Holding administrerer præmieindbetalinger til arbejdsmarkedspensioner og har i den forbindelse modtaget 12,3 mio. kr. i administrationsbidrag.

I mio.kr.	2015	2016
Årets resultat efter skat	29,5	1,5
Investeringsaktiver	2.248,3	2.248,0
Egenkapital	2.278,1	2.279,6

Solvens II

Solvens II, som ud over solvens- og regnskabsmæssige krav, også omhandler nye krav til ledelsessystemet og rapportering, er trådt i kraft 1. januar 2016.

PenSam gruppen har implementeret regelsættet i takt med Solvens II-implementeringen i lovgivningen, herunder implementeret de fire funktioner, compliancefunktionen, risikofunktionen, aktuarfunktionen og intern audit funktionen.

Den overordnede metode til beregning af koncernsolvensen består af en scenariebaseret beregning af alle væsentlige risici. Koncernens væsentligste risikokilder er forsikringsrisiko, markedsrisiko, modpartsrisiko og operationel risiko.

Koncernsolvensen opgøres fra 2016 ved en kombination af metode 1 og metode 2 i Solvens II-direktivet, dvs. regnskabskonsolidering hhv. fradrag og aggregering.

For så vidt angår PenSam Bank beregnes solvenskravet efter bankreglerne, for PenSam Forsikring og PenSam Liv efter Solvens II-reglerne. I henhold til disse skal man anvende standard-metoden eller anvende en total eller partiel intern model, der i givet fald skal godkendes af Finanstilsynet. PenSam Liv har søgt om og fået godkendelse til at anvende en partiel intern model for levetidsrisiko. Modellen er udviklet, idet EU's standard-metode for solvensbehov vedrørende levetidsrisiko ikke harmonerer med de danske krav i forhold til hensættelser under Finanstilsynets levetidsbenchmark. Derfor anvendes for PenSam Forsikring alene standardmodellen, mens der for PenSam Liv anvendes standardmodellen justeret med den partielle interne model vedrørende levetidsrisiko.

Kapitalgrundlag udgør 3.120,2 i 2016 mod 4.814,3 i 2015.

Solvenskapitalkrav udgør 1.812,6 i 2016 mod 2.226,1 i 2015.

Solvensdækningen udgør 172,1% ultimo 2016 mod 216,3% (Solvens I) i 2015.

Tallene for 2015 er opjort efter reglerne i 2015, og er derfor ikke direkte sammenlignelige.

Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling

Ved udarbejdelse af årsrapporten foretages der i forbindelse med indregning og måling af visse regnskabsposter en vurdering, som omfatter skøn, og er behæftet med en vis usikkerhed.

Der henvises til afsnittet ' Regnskabsmæssige skøn samt usikkerheder ved indregning og måling' under 'Anvendt regnskabspraksis', hvor der er foretaget en særskilt beskrivelse af principper og metoder for fastsættelse af værdierne på de nævnte regnskabsposter. Endvidere er de væsentligste usikkerheder ved måling beskrevet.

Under 'Følsomhedsoplysninger' vises endvidere usikkerheden ved renteændringer, fald i aktiernes og ejendommenes værdi samt påvirkningen ved ændring i vurderingen af dødelighed og invaliditetshyppighed.

Begivenheder efter balancedagen

Der er i tiden fra 31. december 2016 til årsrapportens underskrives ikke indtruffet forhold, som efter ledelsens opfattelse har væsentlig påvirkning på selskabets økonomiske stilling.

Forventninger til 2017

Koncernens regnskabsmæssige resultat og udvikling i kundernes bonuspotentialer er generelt meget afhængig af udviklingen i investeringsafkastet.

Samlet set forventer PenSam Holding et negativt resultat for 2017. Resultatet er forventligt og kan henføres til resultatet i PenSam A/S.

Udvikling i koncernens aktiviteter

PenSam Liv

Årets resultat

Resultatet før skat er 52,6 mio. kr. mod et resultat før skat i 2015 på 53,1 mio. kr. Resultatet er i overensstemmelse med forventningerne og anses derfor for acceptabelt.

I 2016 har PenSam Liv opnået et afkast på 6,8 mia. kr. før pensionsafkastskat i forhold til 1,8 mia. kr. i 2015. Afkastet svarer til 8,0%.

Gennem de seneste år har PenSam Liv arbejdet målrettet mod at nedbringe omkostningsniveauet, og nøgletallet "Omkostninger pr. forsikret" faldet med 18,1% fra 609 kr. i 2013 til 499 kr. i 2016.

Omkostningerne pr. forsikret er faldet med 18,1% fra 2013 til 2016

	2015	2016
Årets resultat før skat, mio.kr.	53,1	52,6
Investeringsaktiver, mio.kr.	97.632,8	102.795,8
Egenkapital, mio.kr.	1.381,5	1.434,4
Forsikringsmæssige hensættelser, mio.kr.	83.406,4	92.102,7
Afkast før skat, mio.kr.	1.834,1	6.775,4
Egenkapitalforrentning efter skat	1,1%	2,6%

Solvensdækningen udgør 552,4 og er væsentligt forbedret i 2016 grundet overgangen til nye solvensregler, hvor fortjenstmargen indgår i selskabets kapitalgrundlag.

Kunder

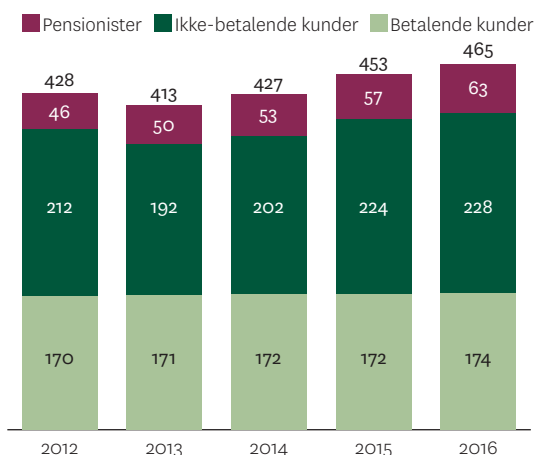
I 2016 har PenSam Liv sagt velkommen til ca. 19.000 nye kunder og havde ultimo året 465.000 kundeforhold. Der er kunder, som har flere pensionsordninger i PenSam Liv grundet skiftende job.

Der indbetales pensionsbidrag fra arbejdsgivere til 172.000 kunder, og dette antal har ligget på et stabilt niveau de seneste 5 år.

Årets samlede pensionsbidrag udgør 5.035,8 mio. kr., hvilket er 44,0 mio. kr. højere end i 2015. Der er herudover indbetalt 477,8 mio. kr. blandt andet ved, at kunderne har flyttet deres pensionsordninger fra andre selskaber til PenSam Liv.

5.514 mio. i bruttopræmier

Fordeling af kundeforhold

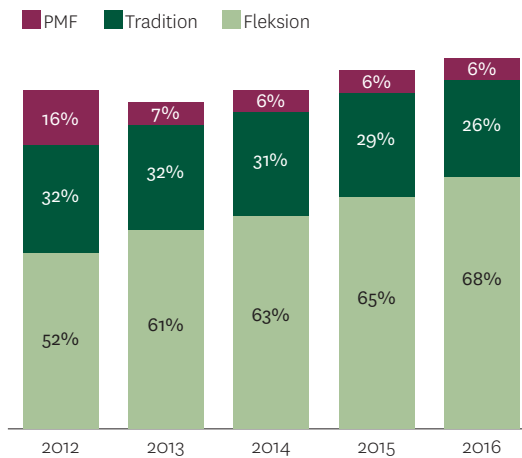
63.000 kunder modtager løbende pension

Ultimo 2016 modtog ca. 63.000 personer en løbende pensionsydelse i form af enten alderspension, førtidspension eller børne- og ægtefællepension. De løbende udbetalinger udgjorde 1.063,2 mio. kr.

Pensionskoncepter

Kunderne tilbydes pensionsordninger gennem de tre pensionskoncepter Fleksion, Tradition og PMF. Der foretages kun nytægning i Fleksion-konceptet.

Fordeling af kundeforhold på koncept, i %

Fleksion-konceptet er et gennemsnitsrenteprodukt, hvor ydelserne ikke er garanterede

Fleksion-konceptet

Fleksion-konceptet er udviklet i tæt samarbejde med forbrugergrupperne og har sit udsping i en fælles ambition om et målrettet og relevant produkt til FOA-faggrupperne.

Ud over en fast basisdækning med alders- og førtidspension samt gruppedækninger har kunderne mulighed for at vælge en sammensætning mellem risikodækninger og aldersopsparing, som passer til kundens aktuelle behov.

Fleksion-konceptet er et gennemsnitsrenteprodukt, hvor ydelserne ikke er garanterede. Investeringsmæssigt har dette koncept den højeste risikoprofil i forhold til de øvrige koncepter. Dette er begrundet i kundeforens aldersfordeling. Der tilstræbes et højt og konkurrencedygtigt langsigtet afkast.

Tradition-konceptet

Tradition-konceptet er, som navnet siger, et traditionelt produkt med et fast størrelsesforhold mellem alderspension og risikodækninger. Kunderne har begrænset mulighed for ændring af produkt-sammensætningen.

Tradition-konceptet er et gennemsnitsrenteprodukt. Kunder, der er pensioneret før 1. september 2016 har en garanteret pensionsydelse. Derudover er alle pensionsydelser ikke-garanterede.

Der indbetales fortsat pensionsbidrag til konceptet, men der sker ikke nytægning.

Investeringsmæssigt har Tradition-konceptet en ”mellem” risikoprofil grundet kundeforens aldersfordeling.

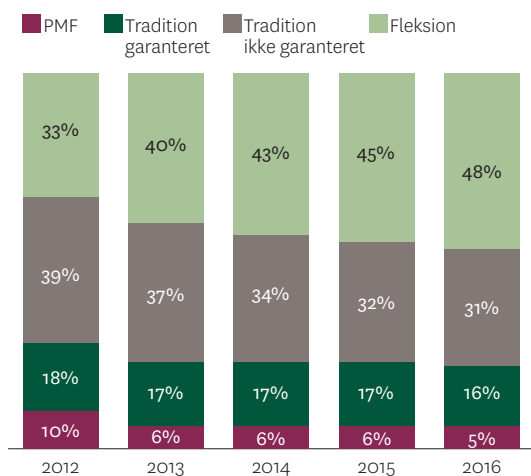
PMF-konceptet

PMF-konceptet er et klassisk pensionsprodukt, hvor ydelserne er henholdsvis garanterede og betinget garanterede afhængig af, hvornår kunderne er optaget i pensionsordningen.

Siden 2015 har der ikke været indbetalt pensionsbidrag fra arbejdsgivere til konceptet. Kunder, der ultimo 2015 indbetaler pensionsbidrag, har fået en ny pensionsordning i Fleksion-konceptet, og i den forbindelse har disse kunder modtaget et tilbud om at samle deres pensionsordning i Fleksion-konceptet.

Investeringsmæssige har PMF-konceptet en "lav" risikoprofil, hvilket skyldes en begrænset kapitalstyrke

Hensættelser fordelt på koncepter, i pct.

Fastholdelse og forebyggelse

PenSam Liv's pensionskunder arbejder inden for områder, der er kendetegnet ved et hårdt fysisk og psykisk arbejdsmiljø.

I 2016 har alle indbetalende kunder haft mulighed for en netbaseret sundhedstest i vores Sundhedskompas. Sundhedskompas giver kunden et billede af egen sundhed inden for livsstil, belastninger på muskler og led samt mental sundhed. På den baggrund vejledes med målrettede programmer tilpasset den enkelte kundes behov. 3.500 kunder havde ved årets udgang benyttet testen. Sundhedskompas er udviklet og lanceret i samarbejde med FOA.

PenSam Liv har fokus på at få langtidssyge tilbage i job. I 2016 har PenSam gennemført mere end 1.200 forløb, hvor en socialfaglig indsats har bidraget til, at kunden har bevaret tilknytningen til arbejdsmarkedet.

Fremadrettet vil PenSam Liv fokusere og målrette den række initiativer, som selskabet i dag tilbyder for at understøtte kunderne. Målet er at samle kræfterne om at være tilgængelige for alle aktive kunder, der hvor vi kan gøre en forskel og skabe værdi.

I forebyggelsessammenhæng vil det være et fokuspunkt, at PenSam Liv guider kunden bedst muligt videre i de offentlige systemer i de tilfælde, hvor vi ikke har forudsætningerne for at hjælpe kunden direkte.

Kundeindflydelse

PenSam Liv giver, efter aftale med overenskomstparterne, muligheder for direkte medbestemmelse gennem kundedemokrati.

Kunderne i PenSam Liv er ved direkte valg repræsenteret i en af fem forbrugergrupper, der har indflydelse på, hvordan op til halvdelen af pensionsbidraget bliver anvendt.

Sundhedstest - en mulighed for alle indbetalende kunder

1.200 kunder har fået social faglig hjælp

Direkte medbestemmelse gennem kundedemokrati

Dialogen mellem ledelsen i PenSam og forbrugergrupperne understøtter, at der udvikles relevante produkter målrettet kunderne.

I 2016 er der afholdt 30 forbrugergruppe- og forbrugergruppeledelsesmøder, hvor blandt andet samspilsproblemerne mellem de offentlige pensioner og arbejdsmarkedspensionen har været et tema. Desuden har der været en drøftelse af konsekvenserne af blandt andet førtidspensionsreformen, samt hvilke muligheder og udfordringer den medfører.

Samarbejde med overenskomtparter

Som arbejdsmarkedspensionsselskab lægger PenSam stor vægt på et godt samarbejde med overenskomtparterne.

Det er i overenskomsterne, at størrelsen af pensionsbidraget bestemmes. Også derfor er overenskomtparterne vigtige samarbejdspartnere for PenSam.

Det er vigtigt for PenSam med en tæt og tillidsfuld dialog med fagforbund, offentlige arbejdsgivere, arbejdsgiverforeninger, virksomheder og tillidsrepræsentanter.

350 møder med offentlige og private arbejdsgivere, fagforbund og deres lokalafdelinger

I 2016 har PenSam afholdt ca. 350 møder med offentlige og private arbejdsgivere, fagforbund og deres lokalafdelinger. Møderne bidrager til en god dialog om pensionsprodukterne for alle interessenter. PenSam deltog derudover med en række velbesøgte arrangementer på Folkemødet, der satte pensionspolitiske emner på dagsordenen.

Afkast på 8,0% i 2016

Investeringer

I 2016 har en aktiv investeringsstrategi igen medført gode resultater. Der er opnået et tilfredsstillende afkast på 8,0% i 2016, og det gennemsnitlige årlige afkast udgør 7,1% for de seneste fem år. Dette er meget tilfredsstillende.

Der er opnået positive afkast i alle aktivklasser, og den aktive forvaltning har ligeledes bidraget til det samlede afkast. Sidstnævnte betyder blandt andet, at andelen af udenlandske ejendomme og emerging market obligationer er øget, og begge tiltag har leveret høje afkast. Børsnoterede aktier har også givet pæne afkast.

I nedenstående tabel ses afkastet i 2016 samt aktivfordelingen på de enkelte aktivklasser.

Investeringsafkast og aktivfordeling

	Afkast i %	Vægt i porteføljen i %
Investment grade	3,4	36
EMD obligationer	14,5	9
High yield obligationer	13,0	7
Børsnoterede aktier	10,4	26
Alternative investeringer	8,5	22
· Ejendomme	12,8	8
· Infrastruktur	9,0	1
· Private equity	10,2	5
· Illikvid kredit	3,7	8
Tidsvægtet afkast ekskl. afdækning ¹⁾	8,2	100
Tidsvægtet afkast inkl. afdækning ¹⁾	7,9	
Afkastprocent (officielt nøgletal)	8,0	

¹⁾ Rente og valutaafdækning

Afkast i pensionskoncepterne

Der er i 2016 forskellige afkast i de enkelte pensionskoncepter. Baggrunden er, at pensionskoncepter med garanterede ydelser har afdækket renterisikoen, og ved rentefald som i 2016 opnås der høje afkast på renteafdækningsinstrumenter.

I nedenstående oversigt ses afkastet i de enkelte pensionskoncepter og kontributionsgrupper de seneste 5 år.

Investeringsafkast tidsvægtet i koncepterne, inklusive afkast af renteafdækninger.

%	2012	2013	2014	2015	2016
Fleksion	14,0	7,7	9,2	3,7	8,1
Tradition, ikke garanterede	12,5	2,4	11,3	2,1	8,4
Tradition, garanterede				1,9	6,1
PMF	10,4	-5,5	27,3	1,0	12,5
PenSam Liv	12,5	3,2	11,4	2,5	7,9

Investeringsstrategi

PenSam Liv skal også fremover fokusere på konkurrencedygtigt afkast, som sikrer gode pensionsydelser til kunderne.

Investeringsstrategien er tilpasset de enkelte pensionskoncepter, hvor der blandt andet tages hensyn til garantiniveauer og aldersfordeling.

Hovedparten af pensionsydelserne er ikke-garanterede. Det giver bedre mulighed for at investere i aktiver med et højere afkastpotentiale end obligationer. Det betyder også, at behovet for og anvendelsen af renteafdækninger er reduceret.

Tilgangen i investeringsstrategien er, at investeringerne spredes for at opnå det bedste og mest sikre afkast på lang sigt. Spredningen af investeringer på forskellige aktivklasser reducerer betydningen af enkelte risici, eksempelvis ved aktiekursfald eller hastige rentestigninger.

Årets resultat - øvrige datterselskaber

PenSam Bank

Resultatet i PenSam Bank er et overskud på 10,8 mio. kr. før skat mod et overskud på 4,3 mio. kr. i 2015. Markedsforholdene har ført til en lavere gennemsnitlig udlånsrente, hvilket udfordrer bankens indtjening. Banken har derfor ikke realiseret den ønskede vækst i bundlinje på trods af en stigning i udlånet på 6,2%.

Nettorente- og gebyrindtægter af bankdriften er siden 2015 steget med 0,5 mio. kr., og der er fortsat en stabil nedskrivningsprocent som for 2016 udgør 0,3%.

Resultatet er acceptabelt.

Omkostningerne udgør 54,8 mio. kr. i 2016, hvilket udgør et fald på 0,3% i forhold til 2015. Der arbejdes løbende for at reducere omkostningerne. Bankens kapitalprocent udgør 19,9% mod 20,8% i 2015.

Gode pensionsydelser til kunderne

Investeringerne spredes for at opnå det bedste og mest sikre afkast på lang sigt

	2015	2016
Årets resultat før skat, mio.kr.	4,3	10,8
Udlån, mio.kr.	977,9	1.038,1
Indlån, mio.kr.	1.370,5	1.402,7
Egenkapital, mio.kr.	243,6	250,8
Egenkapitalforrentning efter skat	1,3%	3,3%

PenSam Forsikring

Resultatet i PenSam Forsikring er på 5,0 mio. kr. før skat mod -2,6 mio. kr. i 2015. Årets resultat medfører, at egenkapitalforrentningen efter skat for 2016 udgør 3,8%. Resultatet er acceptabelt.

Forsikringsvirksomheden giver et resultat på 4,0 mio. kr. mod et resultat på -0,6 mio. kr. i 2015.

Udviklingen i forhold til 2015 skyldes primært et bedret forsikringsteknisk resultat for de kollektive produkter, samt at der er realiseret et overskud af investeringsforretningen. PenSam Forsikring's solvensdækning udgør 2,3 mod 2,1 i 2015.

Samlet set er bruttopræmierne vokset med 11,6 mio. kr. i forhold til 2015. Stigningen kan primært henføres til de individuelle produkter, hvor PenSam Forsikring er et af de hurtigst voksende forsikringselskaber i Danmark med hensyn til individuelle produkter.

	2015	2016
Årets resultat før skat, mio.kr.	-2,6	5,0
Præmieindtægter, mio.kr.	249,8	268,2
Erstatningsudgifter, mio.kr.	202,1	216,4
Egenkapital, mio.kr.	130,3	134,8
Egenkapitalforrentning efter skat	-1,6%	3,8%

PenSam A/S

Resultatet i PenSam A/S er på -55,1 mio. kr. før skat. Underskuddet var forventeligt og kan tilskrives beslutning omkring outsourcing af IT drift og udvikling til KMD. Der vil være midlertidigt forhøjede omkostninger i form af blandt andet kortere afskrivningsperiode af afskrivninger på immaterielle aktiver.

Resultatet er acceptabelt.

	2015	2016
Årets resultat før skat, mio.kr.	0,6	-44,0
Nettoomsætning, mio.kr.	547,3	525,8
Administrationsomkostninger, mio.kr.	547,3	583,0
Egenkapital, mio.kr.	465,3	403,1
Egenkapitalforrentning efter skat	4%	-10%

Selskabsledelse og organisation

Anbefalinger for god selskabsledelse

God selskabsledelse skaber værdi for koncernen og er medvirkende til at forbedre koncernens forretning til fordel for vores kunder.

PenSam Holding forholder sig løbende til de gældende danske anbefalinger fra Komiteen for god selskabsledelse samt til det af Finansrådet udarbejdede ledelseskodeks. De anbefalinger, som giver mening og skaber værdi for PenSam Holding, anvendes som elementer i ledelsen af koncernen.

En samlet redegørelse kan findes på Pensams hjemmeside www.pensam.dk/godselskabsledelse.

Ledelsen i PenSam Holding er todelt, og består af en bestyrelse og en direktion.

Bestyrelse

Bestyrelsen består af fire generalforsamlingsvalgte medlemmer, hvoraf to medlemmer er nomineret af FOA, og to medlemmer er nomineret af Pensionskassen PenSam. Derudover er tre medlemmer valgt af medarbejderne i PenSam-koncernen. Bestyrelsesmedlemmerne vælges for en periode på et år. Bestyrelsen har afholdt syv bestyrelsesmøder i 2016.

Bestyrelsen fastlægger forretningsmodellen og den overordnede strategi for koncernen. Samtidig har bestyrelsen ansvaret for at ansætte en direktion samt føre tilsyn med, at direktionen varetager sine opgaver tilfredsstillende.

Ledelse af PenSam Holding kræver en bestyrelsessammensætning med brede kompetencer. Der er fortsat stigende krav til bestyrelsen.

Bestyrelsen vurderer derfor jævnligt, om der er behov for at styrke bestyrelsesmedlemmernes kompetencer, så bestyrelsen til enhver tid er i stand til at varetage bestyrelsesopgaverne på kvalificeret og ansvarlig vis.

Bestyrelsen gennemfører årligt en selvevaluering af bestyrelsens kompetencer og samarbejde, ligesom der foretages en årlig evaluering af bestyrelsens samarbejde med direktionen.

I 2016 er Flemming Bøgvad udtrådt af bestyrelsen efter eget ønske, og som følge deraf er Per Hviid indtrådt i bestyrelsen pr. 3. oktober 2016. Per Hviid har en stærk finansiel og ledelsesmæssig baggrund og styrker dermed bestyrelsens samlede kompetencer. Yderligere er det medarbejdervalgte bestyrelsesmedlem Christian Dahl udtrådt pr. 3. oktober 2016 i forbindelse med fratrædelse, og suppleant Robin Kahr er indtrådt i stedet.

Kønsmæssig sammensætning

Det er bestyrelsens væsentligste fokus at sikre de nødvendige kompetencer ved bestyrelsens sammensætning.

PenSam Holding's generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer udgjorde pr. 31. december 2016 én kvinde og tre mænd og opfylder kravet om en kønsmæssig ligelig fordeling i henhold til Erhvervsstyrelsens vejledning. I 2015 fastsatte bestyrelsen dog en skærpet målsætning om, at der inden 2017 skulle være en kønsmæssig fordeling på 50/50.

Bestyrelsen besluttede i 2016 at fastholde målsætningen om en kønsmæssig ligelig fordeling på 50/50 inden 2017. Der har været én ændring i bestyrelsen i 2016, hvor bestyrelsen vurderede at det nye medlems kompetencer, indsigt og erfaring var afgørende. Ændringen i bestyrelsessammensætningen påvirkede ikke den kønsmæssige sammensætning, hvorfor bestyrelsen ikke har opfyldt den skærpede målsætning.

Bestyrelsen i PenSam Holding har besluttet ikke at udarbejde en politik for den kønsmæssige sammensætning i de øvrige ledelsesorganer, da der er under 50 ansatte i selskabet, og at der ikke udarbejdes en politik eller opstilles måltal vedrørende den kønsmæssige sammensætning på koncernniveau, da de enkelte datterselskaber tager selvstændig stilling hertil.

Samlet set opfylder 3 ud af 5 selskaber i PenSam koncernen kravet om en kønsmæssig ligelig fordeling i bestyrelsen, og de sidste to arbejder fortsat mod at opfylde deres respektive mål i 2017. Ud af de 5 selskaber har 4 besluttet, at der ikke udarbejdes en politik for kønsmæssig sammensætning, da der er under 50 ansatte i selskaberne – i det 5. selskab, hvor der er over 50 ansatte, udarbejdes der heller ikke en politik for kønsmæssig sammensætning, da selskabets øvrige ledelsesorganer allerede har en kønsmæssig ligelig fordeling.

PenSam Holding's datterselskaber redegør selv konkret for måltal, status og forklaring, dersom målet endnu ikke er nået.

Bestyrelsen vurderer årligt, hvorvidt der er behov for at iværksætte tiltag for at fastholde andelen af det underrepræsenterede køn.

Direktion

Direktionen består af adm. direktør Torsten Fels og direktør Benny Buchardt Andersen. Torsten Fels blev 1. august 2016 udnævnt til adm. direktør i forlængelse af Helen Kobæks fratræden, og Benny Buchardt Andersen indtrådte i direktionen. Direktionen har tillige direktionsposter i andre selskaber i PenSam- gruppen, jf. oplysningerne om 'Ledeshverv'.

Direktionen varetager den daglige drift.

Direktionen skal følge de politikker, retningslinjer og anvisninger, som bestyrelsen har givet. Direktionens ansvar omfatter implementering af den af bestyrelsen fastlagte strategi, selskabets organisation og fordeling af ressourcer samt løbende rapportering om finansielle forhold til bestyrelsen.

Bestyrelsen fastlægger direktionens aflønning og fører løbende tilsyn med dens indsats

Whistleblowerordning

PenSam har en samlet whistleblowerordning for selskaber i PenSam gruppen.

Formålet med whistleblowerordningen er, at medarbejdere via en særlig uafhængig og selvstændig kanal kan indberette overtrædelser eller potentielle overtrædelser af den finansielle lovgivning begået af selskabet – herunder selskabets medarbejdere eller medlemmer af bestyrelsen.

For at understrege uafhængigheden og bedst muligt sikre anonymitet for en mulig whistleblower, har bestyrelserne i PenSam valgt, at whistleblowerordningen skal varetages af en ekstern part.

Revision

Koncernens regnskabsaflæggelse og de interne kontroller, som er forbundet med den finansielle rapportering, revideres af en uafhængig, ekstern revisor, som er valgt på koncernens ordinære generalforsamling. Den eksterne revisor varetager aktionærernes og offentlighedens interesser og aflægger rapport til bestyrelsen gennem en skriftlig revisionsprotokol. Ekstern revisor afgiver en påtegning på koncernens årsrapport.

Koncernens interne revisionsfunktion gennemgår regelmæssigt koncernens forretningsgange og interne kontroller for at vurdere kvaliteten og hensigtsmæssigheden heraf. Den interne revisionschef afgiver en påtegning på koncernens årsrapport. Den interne revisionschef refererer direkte til bestyrelsen i PenSam Holding. Der er seks ansatte i intern revision.

Aflønningspolitik

Bestyrelsen for PenSam Holding har vedtaget en aflønningspolitik i overensstemmelse med bekendtgørelse om lønpolitik samt oplysningsforpligtelser, som omfatter bestyrelsen, direktionen samt øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på PenSam Holding's risikoprofil. Lønpolitikken kan ses på www.pensam.dk/loenpolitikker.

Det er PenSam Holding's målsætning at ansætte og fastholde de bedst kvalificerede medarbejdere for at sikre, at koncernens opgaver kan løses effektivt og professionelt.

Samtidig ønsker PenSam Holding ikke, at aflønningen skal give incitament til at påføre koncernen en unødvendig risiko. Både bestyrelse, direktion og ledende medarbejdere modtager et fast honorar og er ikke omfattet af nogen former for incitamentsaflønning eller performanceafhængig løn.

Vederlag til bestyrelse, direktion samt ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på PenSam Holding's risikoprofil, fremgår af note 9.

Intern kontrol og risikostyring ved regnskabsaflæggelsen

Bestyrelsen og direktionen har det overordnede ansvar for koncernens interne kontrol og risikostyring i forbindelse med regnskabsaflæggelsen. Den interne kontrol og risikostyring er tilrettelagt således, at halvårs- og årsrapporten aflægges i overensstemmelse med lovgivningens krav, og sikrer, at væsentlige fejl og uregelmæssigheder omkring regnskabsaflæggelsen forebygges eller opdages og korrigeres.

Kontrolmiljø

De væsentlige elementer i kontrolmiljøet er en hensigtsmæssig organisation, herunder behørig funktionsadskillelse samt interne politikker og forretningsgange indeholdende beskrivelse af kontroller og procedurer.

Risikovurdering

Der foretages løbende en vurdering af de regnskabsområder og processer, som danner grundlag for regnskabsaflæggelsen.

Vurderingen foretages med henblik på at identificere områder, hvor risikoen for fejl er særlig stor som følge af, at oplysningerne er baseret på skøn eller er forbundet med manuelle eller komplekse processer.

Kontrolaktiviteter

Formålet med de etablerede kontrolaktiviteter er at forhindre, opdage og korrigere eventuelle væsentlige fejl og uregelmæssigheder i de data, som danner grundlag for regnskabsaflæggelsen således, at risikoen for fejl i halvårs- og årsrapporterne reduceres.

Samfundsansvar

PenSam Holding er moderselskab i PenSam koncernen, der tilbyder fleksible standardprodukter inden for pension, forsikring og bank.

PenSam Holding sætter rammerne for varetagelsen af PenSam koncernen, herunder at tilvejebringe en koncernstrategi, der sikrer sammenhængskraft mellem PenSam Holding koncernens selskaber.

I styringen af PenSam Holding koncernen er det PenSam Holding's opgave at tilsikre, at datterselskabernes forretningsmodeller, udarbejdelse og eksekvering af strategier og forretningsplaner bidrager til realiseringen af koncernens overordnede målsætning – og at koncernfastsatte styringsrammer afspejles heri og efterleves.

Samfundsansvar i PenSam

PenSam har ansvaret for 400.000 danskeres pensionsordninger. Dermed har PenSam ansvar for at bidrage med løsninger, der skaber tryghed for mange familier i Danmark.

PenSam har derfor et særligt samfundsansvar og er bevidste om den rolle, PenSam har som virksomhed, investor og arbejdsgiver.

Som del af samfundet bidrager og påvirker PenSam også samfundet mere generelt på områder, der er særlig vigtige i forhold til vores aktiviteter. Eksempelvis gennem dialog med interessenter og ved at medvirke til at kvalificere ny regulering.

PenSam Holding koncernen er først og fremmest et arbejdsmarkedspensionsselskab, og koncernens primære værditilbud er at være til stede for netop vores kundegruppe på særligt vigtige tidspunkter i kundernes liv, hvor det er naturligt, at et pensionsselskab spiller en særlig rolle – ved alderspensionering, alvorlig sygdom og død - med bidrag til sikring af kundens forsørgelsesgrundlag, rådgivning og vejledning.

PenSam tilbyder desuden almindelig bank- og forsikringsforretning for individuelle kunder.

PenSam Holding koncernen løfter gennem de primære leverancer i sig selv et væsentligt samfundsansvar, men opgaven består også i at forvalte ansvaret bedst muligt i respekt for kundernes behov og for kundernes penge - under hensyn til at en række forhold, der også anses som væsentlige for at være en samfundsmæssig socialt ansvarlig koncern.

PenSam Holding koncernen har nedskrevet en samlet politik for samfundsansvar, som danner rammen for koncernens prioriteter og arbejde med samfundsansvar. Politikens beskrivelse af samfundsansvar i PenSam er derfor dækkende for alle selskaber i PenSam Holding koncernen.

Politiken fastslår, at PenSam's virke er baseret på et etisk ledelsesgrundlag med fokus på lige vilkår uanset køn, religiøsitet og etnicitet, ligesom selskabet ikke ønsker at medvirke til fx. skatteunddragelse.

Koncernens indsats omfatter således flere områder, men det økonomisk mest tungtvejende i forvaltningen af de samfundsmæssige hensyn er knyttet til investeringerne af pensionsmidlerne. På dette område administreres politikken i det daglige af PenSam's Ansvarlig Investeringskomite, som er forankret i selskabets direktion.

Helt overordnet sker investeringer ud fra en klar målsætning om at skabe så højt et afkast som muligt med så lav risiko som muligt. PenSam ønsker at forvalte det ansvar bedst muligt i respekt for kundernes behov og for kundernes penge – og under hensyntagen til at være en socialt ansvarlig virksomhed, herunder ved at udvise ansvarlighed i investeringsstrategien, så kunderne kan være trygge ved den måde, pensionsmidlerne investeres på.

Som investor med en langsigtet horisont er ansvarlige investeringer ikke i modstrid med et fornuftigt afkast og lav risiko. Snarere tværtimod. På det lange sigt vil det som oftest vise sig at være gensidigt understøttende, idet virksomheders succes på langt sigt også er bestemt af, om de opfylder sociale normer på deres områder.

Retningslinjer for ansvarlige investeringer

Investeringerne sker i overensstemmelse med retningslinjer, der sikrer ansvarlig handling for de stater og virksomheder, der er tale om.

Retningslinjerne er baseret på en række internationalt anerkendte konventioner, som har fokus på at respektere menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og antikorrup-tion. Herunder indgår FN Global Compacts 10 principper, FN's principper for ansvarlige investeringer, og Paris-aftalen som blev indgået under COP21.

PenSam undgår også virksomheder, der medvirker til at producere eller udvikle klynge-våben og atomvåben.

PenSam arbejder løbende på at sikre, at de internationale principper omsættes til forret-ningens aktiviteter.

Systematisk overvågning

Derudover overvåges investeringerne systematisk gennem aktivt samarbejde med et inter-nationalt screeningbureau. På baggrund af rapporter om stater og virksomheder vurderes løbende, om de internationale konventioner overholdes.

PenSam har i efteråret 2016 afsøgt markedet for mulige screeningsbureauer med det re-sultat, at PenSam har skiftet screeningsleverandør ved årsskiftet 2016-17.

Aktivt ejerskab

PenSam Holding koncernen har en målsætning om aktivt at påvirke de selskaber, der ikke overholder vores retningslinjer gennem dialog. Derfor forholder PenSam sig til miljømæs-sige, sociale og ledelsesmæssige forhold, der kan have betydning for investeringerne.

Det sker blandt andet ved at deltage aktivt på generalforsamlinger. I 2016 har PenSam stemt 1.466 gange på internationale og danske generalforsamlinger, og vi har direkte og indirekte været i dialog med en række virksomheder. Hvor dialog ikke løser problemet, udelukkes virksomheder fra investeringer. I 2016 har det betydet, at ca. 140 firmaer er medtaget på udelukkelseslisten.

Åbenhed

Der er fuld åbenhed om investeringerne. På www.pensam.dk kan kunder og andre interes-senter løbende følge med i, hvilke børsnoterede virksomheder og noterede kapitalandele, der investeres i. Interesserede, herunder medier, kan derudover altid få oplyst om og i hvilket omfang, der er investeringer i et givet selskab.

Ledelse og revision

Direktion

Torsten Fels
Benny Buchardt Andersen

Bestyrelse

Valgt af generalforsamlingen
Per Hviid

Nomineret af FOA

Forbundsformand Dennis Kristensen (formand)
Forbunds næstformand Mona Striib

Nomineret af Pensionskassen PenSam

Palle Nielsen (næstformand)

Valgt af medarbejderne i PenSam koncernen

Storkundeansvarlig Robin Kahr
Juridisk konsulent Birthe Ullbæk Petersen
Økonomisk konsulent Jan Reinmark

Ekstern revision

PricewaterhouseCoopers
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR-nr. 33 77 12 31
Strandvejen 44, 2900 Hellerup

Intern revision

Revisionschef Palle Mortensen

Ledelseshverv

Direktion

Torsten Fels, født 1959

Indtrådt i direktionen den 1. april 2015.

Adm. direktør i PenSam Holding A/S, Pensionskassen PenSam, PenSam Liv forsikringsaktieselskab, PenSam Forsikring A/S og PenSam Bank A/S.

Bestyrelses- og organisationsposter

PenSam A/S (formand).

Benny Buchardt Andersen, født 1969

Indtrådt i direktionen den 1. august 2016.

Direktør i PenSam Holding A/S, PenSam Liv forsikringsaktieselskab, PenSam Forsikring A/S og PenSam Bank A/S samt en række ejendomsselskaber i PenSam gruppen.

Bestyrelses- og organisationsposter

Penco P/S (formand), Komplementarselskabet Penco ApS (formand), Skjoldenæsholm Landbrug ApS (formand), Kapitalforeningen PenSam Invest (formand), Carlsberg Byen P/S, Carlsberg Byen komplementar ApS, Refshaleøen Holding A/S, Refshaleøen Ejendoms-selskab A/S samt PenSam A/S.

Helen Kobæk, født 1949

Fratrædt 31. juli 2016

Bestyrelse

Dennis Kristensen, født 1953 (formand)

Forbundsformand i FOA.

Indtrådt i bestyrelsen 29. november 2002. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

FOAs hovedbestyrelse, LO's Daglige Ledelse, LO's hovedbestyrelse, Kvindemuseet, Århus (næstformand), PenSam Liv forsikringsaktieselskab (næstformand), Pensionskassen PenSam (næstformand).

Palle Nielsen, født 1950 (næstformand)

Fhv. afdelingsformand.

Indtrådt i bestyrelsen 24. april 2003. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Pensionskassen PenSam.

Per Hviid, født 1965

Chief Operating Officer i Bluegarden Holding A/S.

Indtrådt i bestyrelsen 3. oktober 2016. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

Medlem af koncerndirektionen i Bluegarden Holding A/S, direktør i Team Siri ApS, bestyrelsesmedlem i Bluegarden AS (Norge), Bluegarden AB (Sverige) og PenSam Bank A/S.

Mona Striib, født 1961

Forbunds næstformand i FOA.

Indtrådt i bestyrelsen den 4. november 2004. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

FOAs hovedbestyrelse, Forhandlingsfællesskabets bestyrelse og forhandlingsudvalget, LO's hovedbestyrelse, PenSam Bank (formand), PenSam Forsikring (formand) samt PenSam Liv forsikringsaktieselskab.

Robin Kahr, født 1977

Storkundeansvarlig i PenSam.

Indtrådt i bestyrelsen 3. oktober 2016. Valgperioden udløber april 2017.

Birthe Ullbæk Petersen, født 1957

Juridisk konsulent i PenSam.

Indtrådt i bestyrelsen 5. april 2013. Valgperioden udløber april 2017.

Jan Reinmark, født 1957

Økonomisk konsulent i PenSam.

Indtrådt i bestyrelsen 17. juni 1993. Valgperioden udløber april 2017.

Øvrige bestyrelses- og organisationsposter

PenSam A/S

Fratrådte bestyrelsesmedlemmer**Flemming Bøgvad, født 1949**

Udtrådt af bestyrelsen 3.oktober 2016

Christian Dahl, født 1977

Kundechef i PenSam Bank. Udtrådt af bestyrelsen 3.oktober 2016

Eksponeringer mv.

Selskabet har ikke haft engagementer med og sikkerhedsstillelser fra bestyrelsesmedlemmer og direktører eller med selskaber, hvori de nævnte personer er direktører eller bestyrelsesmedlemmer.

Ledelsespåtegning

Bestyrelse og direktion har dags dato aflagt årsrapporten for 1. januar - 31. december 2016 for PenSam Holding A/S.

Koncernregnskabet og årsregnskabet aflægges i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed.

Ledelsesberetningen indeholder en retvisende redegørelse af udviklingen i koncernens og selskabets aktiviteter og økonomiske forhold samt en beskrivelse af de væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer, som koncernen og selskabet kan påvirkes af.

Vi anser den valgte regnskabspraksis for hensigtsmæssig, således at koncernregnskabet og årsregnskabet giver et retvisende billede af koncernens og selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af koncernens og selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016.

Årsrapporten indstilles til generalforsamlingens godkendelse.

Farum, den 27. februar 2017

Direktion

Torsten Fels

Benny Buchardt Andersen

Bestyrelse

Dennis Kristensen, formand

Palle Nielsen, næstformand

Per Hviid

Mona Striib

Robin Kahr

Birthe Ullbæk Petersen

Jan Reinmark

Intern revisors erklæringer

Konklusion

Det er vores opfattelse, at koncernregnskabet og årsregnskabet for PenSam Holding A/S giver et retvisende billede af koncernens og selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af koncernens og selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 i overensstemmelse med lov om finansiell virksomhed.

Det er tillige vores opfattelse, at de etablerede forretningsgange og interne kontrolprocedurer, herunder den af ledelsen tilrettelagte risikostyring, der er rettet mod selskabets rapporteringsprocesser og væsentlige forretningsmæssige risici, fungerer tilfredsstillende.

Hvad har vi revideret

PenSam Holding A/S' koncernregnskab og årsregnskab for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016, der omfatter resultatopgørelse, totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis for såvel koncernen som selskabet ("regnskabet").

Udtalelse om ledelsesberetningen

Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen.

Vores konklusion om regnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til lov om finansiell virksomhed.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med koncernregnskabet og årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med kravene i lov om finansiell virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Nøgletallet solvensdækning

Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletalsoversigten i note 2 i regnskabet.

Som anført i hoved- og nøgletalsoversigten i note 2 er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om koncernregnskab og årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har ingenting at rapportere i den forbindelse.

Ledelsens ansvar for regnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et koncernregnskab og årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med lov om finansiel virksomhed. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser nødvendig for at udarbejde et regnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Den udførte revision

Revisionen er udført på grundlag af Finanstilsynets bekendtgørelse om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder mv. samt finansielle koncerner og efter internationale standarder om revision. Dette kræver, at vi planlægger og udfører revisionen med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Vores revision har omfattet alle væsentlige og risikofyldte områder og er udført i henhold til den arbejdsdeling, der er aftalt med ekstern revision.

Revisionen er planlagt og udført således, at vi har vurderet de forretningsgange og interne kontrolprocedurer, herunder den af ledelsen tilrettelagte risikostyring, der er rettet mod koncernens og selskabets rapporteringsprocesser og væsentlige forretningsmæssige risici.

En revision omfatter udførelse af revisionshandlinger for at opnå revisionsbevis for beløb og oplysninger i regnskabet. De valgte handlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl. Ved risikovurderingen overvejer revisor intern kontrol, der er relevant for virksomhedens udarbejdelse af et koncernregnskab og årsregnskab, der giver et retvisende billede. Formålet hermed er at udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne. En revision omfatter endvidere vurdering af, om ledelsens valg af regnskabspraksis er passende, og om ledelsens regnskabsmæssige skøn er rimelige samt en vurdering af den samlede præsentation af regnskabet.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Farum, den 27. februar 2017

Palle Mortensen
Revisionschef

Den uafhængige revisors erklæringer

Til kapitalejerne i PenSam Holding A/S

Konklusion

Det er vores opfattelse, at koncernregnskabet og årsregnskabet giver et retvisende billede af koncernens og selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af koncernens og selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 i overensstemmelse med lov om finansiell virksomhed.

Hvad har vi revideret

PenSam Holding A/S's koncernregnskab og årsregnskab for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 omfatter resultatopgørelse og totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis, for såvel koncernen som selskabet ("regnskabet").

Grundlag for konklusion

Vi udførte vores revision i overensstemmelse med internationale standarder om revision (ISA) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark. Vores ansvar ifølge disse standarder og krav er nærmere beskrevet i revisionspåtegningens afsnit Revisors ansvar for revisionen af regnskabet.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Uafhængighed

Vi er uafhængige af koncernen i overensstemmelse med internationale etiske regler for revisorer (IESBA's Etiske regler) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, ligesom vi har opfyldt vores øvrige etiske forpligtelser i overensstemmelse med IESBA's Etiske regler.

Udtalelse om ledelsesberetningen

Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen.

Vores konklusion om regnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til lov om finansiell virksomhed.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med koncernregnskabet og årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med kravene i lov om finansiell virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Nøgletallet solvensdækning

Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletalsoversigten i note 2 i regnskabet.

Som anført i hoved- og nøgletalsoversigten i note 2 er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om koncern- og årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af regnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med regnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har ingenting at rapportere i den forbindelse.

Ledelsens ansvar for regnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et koncernregnskab og et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med lov om finansiel virksomhed. Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser for nødvendig for at udarbejde et regnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Ved udarbejdelsen af regnskabet er ledelsen ansvarlig for at vurdere koncernens og selskabets evne til at fortsætte driften; at oplyse om forhold vedrørende fortsat drift, hvor dette er relevant; samt at udarbejde regnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift, medmindre ledelsen enten har til hensigt at likvidere koncernen eller selskabet, indstille driften eller ikke har andet realistisk alternativ end at gøre dette.

Revisors ansvar for revisionen af regnskabet

Vores mål er at opnå høj grad af sikkerhed for, om regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, og at afgive en revisionspåtegning med en konklusion. Høj grad af sikkerhed er et højt niveau af sikkerhed, men er ikke en garanti for, at en revision, der udføres i overensstemmelse med ISA og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, altid vil afdække væsentlig fejlinformation, når sådan findes. Fejlinformationer kan opstå som følge af besvigelser eller fejl og kan betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller samlet har indflydelse på de økonomiske beslutninger, som brugerne træffer på grundlag af regnskabet.

Som led i en revision, der udføres i overensstemmelse med ISA og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, foretager vi faglige vurderinger og opretholder professionel skepsis under revisionen. Herudover:

- Identificerer og vurderer vi risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, udformer og udfører revisionshandlinger som reaktion på disse risici samt opnår revisionsbevis, der er tilstrækkeligt og egnet til at danne grundlag for vores konklusion. Risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation forårsaget af besvigelser er højere end ved væsentlig fejlinformation forårsaget af fejl, idet besvigelser kan omfatte sammensværgelser, dokumentfalsk, bevidste udeladelser, vildledning eller tilsidesættelse af intern kontrol.
- Opnår vi forståelse af den interne kontrol med relevans for revisionen for at kunne udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne, men ikke for at kunne udtrykke en konklusion om effektiviteten af koncernens og selskabets interne kontrol.
- Tager vi stilling til, om den regnskabspraksis, som er anvendt af ledelsen, er passende, samt om de regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger, som ledelsen har udarbejdet, er rimelige.
- Konkluderer vi, om ledelsens udarbejdelse af regnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift er passende, samt om der på grundlag af det opnåede revisionsbevis er væsentlig usikkerhed forbundet med begivenheder eller forhold, der kan skabe betydelig tvivl om koncernens og selskabets evne til at fortsætte driften. Hvis vi konkluderer, at der er en væsentlig usikkerhed, skal vi i vores revisionspåtegning gøre opmærksom på oplysninger herom i regnskabet eller, hvis sådanne

oplysninger ikke er tilstrækkelige, modificere vores konklusion. Vores konklusioner er baseret på det revisionsbevis, der er opnået frem til datoen for vores revisionspåtegning. Fremtidige begivenheder eller forhold kan dog medføre, at koncernen og selskabet ikke længere kan fortsætte driften.

- Tager vi stilling til den samlede præsentation, struktur og indhold af regnskabet, herunder noteoplysningerne, samt om regnskabet afspejler de underliggende transaktioner og begivenheder på en sådan måde, at der gives et retvisende billede heraf.
- Opnår vi tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for de finansielle oplysninger for virksomhederne eller forretningsaktiviteterne i koncernen til brug for at udtrykke en konklusion om koncernregnskabet. Vi er ansvarlige for at lede, føre tilsyn med og udføre koncernrevisionen. Vi er eneansvarlige for vores revisionskonklusion.

Vi kommunikerer med den øverste ledelse om blandt andet det planlagte omfang og den tidsmæssige placering af revisionen samt betydelige revisionsmæssige observationer, herunder eventuelle betydelige mangler i intern kontrol, som vi identificerer under revisionen.

Vi afgiver også en udtalelse til den øverste ledelse om, at vi har opfyldt relevante etiske krav vedrørende uafhængighed, og oplyser den om alle relationer og andre forhold, der med rimelighed kan tænkes at påvirke vores uafhængighed og, hvor dette er relevant, tilhørende sikkerhedsforanstaltninger.

Hellerup, 27. februar 2017

PricewaterhouseCoopers
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR-nr. 33 77 12 31

Erik Stener Jørgensen
statsautoriseret revisor

Per Rolf Larssen
statsautoriseret revisor

Resultatopgørelse

1. januar - 31. december

Note	I tusind kroner	Koncernen		Moderselskabet	
		2016	2015	2016	2015
	Skadesforsikring				
3	Bruttopræmier	264.135	253.499	-	-
	Afgivne forsikringspræmier	-16.636	-26.987	-	-
	Ændring præmiehensættelser	7.426	-280	-	-
	Ændring i fortjenstmargen og risikomargen	-4.549	-3.677	-	-
	Ændring i genforsikringsandel af præmiehensættelser	156	2.362	-	-
	<i>Præmieindtægter for egen regning, i alt</i>	250.532	224.917	-	-
	Udbetalte erstatninger	-212.707	-191.085	-	-
	Modtaget genforsikringsdækning	12.178	12.895	-	-
	Ændring i erstatningshensættelser	-3.665	-10.459	-	-
	Ændring i risikomargen	15	-564	-	-
	Ændring i genforsikringsandel af erstatningshensættelser	323	2.105	-	-
4	<i>Erstatningsudgifter for egen regning, i alt</i>	-203.856	-187.108	-	-
	Erhvervsomkostninger	-10.824	-9.260	-	-
5	Administrationsomkostninger	-35.984	-34.614	-	-
	Provisioner og gevinstandele fra genforsikringselskaber	2.819	5.222	-	-
	<i>Forsikringsmæssige driftsomkostninger for egen regning, i alt</i>	-43.989	-38.652	-	-
	Teknisk resultat af skadesforsikring	2.687	-843	-	-
6	Bruttopræmier	5.514.763	5.335.585	-	-
	Afgivne forsikringspræmier	-1.412	-1.583	-	-
	<i>Præmier for egen regning, i alt</i>	5.513.351	5.334.002	-	-
	<i>Overført investeringsafkast for egen regning</i>	6.869.638	1.887.441	-	-
7	Pensionsafkastskat	-1.024.511	-270.406	-	-
8	Udbetalte ydelser	-2.339.693	-1.748.256	-	-
	<i>Forsikringsydelser for egen regning, i alt</i>	-2.339.693	-1.748.256	-	-
	Ændring i livsforsikringshensættelser	-6.562.003	-4.582.131	-	-
	<i>Ændring i livsforsikringshensættelser for egen regning, i alt</i>	-6.562.003	-4.582.131	-	-
	Ændring i fortjenstmargen	-1.720.506	0	-	-
	Ændring i overskudskapital	-336.788	-265.281	-	-
	Erhvervsomkostninger	-240	-201	-	-
	Administrationsindtægter	-	-	12.332	12.727
9	Administrationsomkostninger	-258.033	-259.524	-19.076	-23.462
	<i>Forsikringsmæssige driftsomkostninger for egen regning, i alt</i>	-258.273	-259.725	-6.744	-10.735
	Teknisk resultat af livsforsikring	141.215	95.644	-6.744	-10.735

Note	I tusind kroner	Koncernen		Moterselskabet	
		2016	2015	2016	2015
IKKE-FORSIKRINGSTEKNISK VIRKSOMHED					
	<i>Teknisk resultat af skadesforsikring</i>	2.687	-843	-	-
	<i>Teknisk resultat af livsforsikring</i>	141.215	95.644	-6.744	-10.735
	Indtægter fra tilknyttede virksomheder	0	-	6.857	37.653
	Indtægter fra associerede virksomheder	57.991	33.558	-	-
	Indtægter af investeringsejendomme	278.036	128.559	-	-
10	Renteindtægter og udbytter mv.	2.893.220	4.545.592	-5	38
	Kursreguleringer	4.615.663	-1.847.424	125	45
	Renteudgifter	-68.607	-33.431	-65	-56
12	Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed	-317.335	-323.911	-	-
	<i>Investeringsafkast, i alt</i>	7.458.968	2.502.943	6.912	37.680
	Forrentning og kursregulering af skadesforsikringshensættelser	-659	10	-	-
	Investeringsafkast overført til livsforsikringsvirksomhed	-6.869.638	-1.887.441	-	-
	Andre indtægter	0	30.627	-	-
	Andre omkostninger	-57.467	-1.250	-	-
	Resultat før skat	675.106	739.690	168	26.945
13	Skat	-17.501	-26.216	1.324	2.570
	Minoritetsinteressers andel af driftsresultat	-656.113	-683.959	-	-
	Årets resultat	1.492	29.515	1.492	29.515
	Totalindkomstopgørelse				
	Årets resultat	1.492	29.515	1.492	29.515
	Anden totalindkomst	0	0	0	0
	Årets totalindkomst	1.492	29.515	1.492	29.515

Balance pr. 31. december | Aktiver

Note	I tusind kroner	Koncernen		Moderselskabet	
		31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
14	Immaterielle aktiver, i alt	274.894	354.147	-	-
15	Materielle aktiver, i alt	11.488	12.871	-	-
16	Investeringsjendomme, i alt	5.207.300	4.875.763	-	-
	Kapitalandele i tilknyttede virksomheder	-	-	2.223.808	2.220.927
	Kapitalandele i associerede virksomheder	744.168	271.108	-	-
	Investeringer i tilknyttede og associerede virksomheder, i alt	744.168	271.108	2.223.808	2.220.927
	Kapitalandele	42.191.847	35.951.249	-	-
	Investeringsforeningsandele	11.327	23.824	-	-
	Obligationer	54.378.585	56.112.388	24.241	27.395
	Pantesikrede udlån	1.020.400	1.527.708	-	-
	Andre udlån	2.199.343	1.353.964	-	-
	Indlån i kreditinstitutter	79.831	6.090	-	-
17	Afledte finansielle instrumenter	6.756.852	5.787.537	-	-
	Andre finansielle investeringsaktiver, i alt	106.638.185	100.762.760	24.241	27.395
	Investeringsaktiver, i alt	112.589.653	105.909.631	2.248.049	2.248.322
	Genforsikringsandele af præmiehensættelser	4.252	4.119	-	-
	Genforsikringsandele af erstatningshensættelser	5.887	5.596	-	-
	Genforsikringsandele af hensættelser til forsikringskontrakter, i alt	10.139	9.715	-	-
	Tilgodehavender hos forsikringstagere	2.288	3.243	383	1.434
	Tilgodehavender i forbindelse med direkte forsikringskontrakter, i alt	2.288	3.243	383	1.434
	Tilgodehavender hos tilknyttede virksomheder	-	-	30.239	30.625
	Andre tilgodehavender	90.142	87.906	1	2.173
	Tilgodehavender, i alt	102.569	100.864	30.623	34.232
	Aktuelle skatteaktiver	30.825	91.737	0	0
	Udskudte skatteaktiver	0	0	3.801	2.513
	Tilgodehavende pensionsafkastskat	325.660	335.008	0	0
	Likvide beholdninger	2.178.738	1.314.765	816	365
	Øvrige	44.196	0	0	0
	Andre aktiver, i alt	2.579.419	1.741.510	4.617	2.878
	Tilgodehavende renter samt optjent leje	398.236	732.682	0	0
	Andre periodeafgrænsningsposter	408.933	91.674	0	0
	Periodeafgrænsningsposter, i alt	807.169	824.356	0	0
	Aktiver, i alt	116.365.192	108.943.379	2.283.289	2.285.432

Balance pr. 31. december | Passiver

Note	I tusind kroner	Koncernen		Moderselskabet	
		31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
24	Aktiekapital	250.000	250.000	250.000	250.000
	Overkurs ved emission	32.605	32.605	32.605	32.605
	Andre henlæggelser	0	0	2.039.563	2.032.706
	Overført resultat	1.996.982	1.995.490	-42.581	-37.216
	Minoritetsinteresser	6.970.636	6.531.180	-	-
	Egenkapital, i alt	9.250.223	8.809.275	2.279.587	2.278.095
19	Overskudskapital	3.296.352	2.944.846	-	-
	Præmiehensættelser	12.852	20.221	-	-
	Fortjenstmargen på skadesforsikringskontrakter	22.666	18.160	-	-
20	Livsforsikringshensættelser	88.020.719	81.044.989	-	-
20	Fortjenstmargen på livsforsikringer og investeringskontrakter	4.081.937	2.361.431	-	-
21	Erstatningshensættelser	81.509	77.418	-	-
	Risikomargen på skadesforsikringskontrakter	5.164	5.014	-	-
	Hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, i alt	92.224.847	83.527.233	-	-
22	Udskudte skatteforpligtelser	48.657	57.198	-	-
	Andre hensættelser	1.060	1.115	-	-
	Hensatte forpligtelser, i alt	49.717	58.313	-	-
	Gæld i forbindelse med genforsikring	3.570	4.868	-	-
	Gæld til kreditinstitutter	3.831.797	7.735.134	-	-
	Indlån	1.402.714	1.370.546	-	-
	Aktuelle skatteforpligtelser	0	253	-	-
	Finansielle instrumenter	46.450	0	-	-
23	Anden gæld	6.257.517	4.472.467	3.692	2.644
	Gæld, i alt	11.542.048	13.583.268	3.692	2.644
	Periodeafgrænsningsposter	2.005	20.444	10	4.693
	Passiver, i alt	116.365.192	108.943.379	2.283.289	2.285.432
	Øvrige noter				
1	Anvendt regnskabspraksis				
2	Hoved- og nøgletal				
18	Eventualaktiver				
24	Aktiekapital				
25	Sikkerhedsstillelser, eventualforpligtelser og andre økonomiske forpligtelser				
26	Nærtstående parter				
27	Afkast til regnskabsmæssig værdi				
28	Associerede og tilknyttede virksomheder				
29	Følsomhedsoplysninger				
30	Risikoplysninger				

Egenkapitalopgørelse

i tusind kroner

Egenkapital (koncernen)	Aktiekapital	Overkurs ved emission	Overført resultat	Minoritetsinteresser*	Egenkapital i alt
Saldo 1. januar 2016	250.000	32.605	1.995.490	6.531.180	8.809.275
Årets resultat	-	-	1.492	-	1.492
Anden totalindkomst	-	-	0	-	0
Årets totalindkomst	-	-	1.492	-	1.492
Regulering minoritetsinteresser	-	-	-	439.456	439.456
Saldo 31. december 2016	250.000	32.605	1.996.982	6.970.636	9.250.223
Saldo 1. januar 2015	250.000	32.605	1.970.234	5.807.564	8.060.403
Regulering som følge af ny regnskabsbekendtgørelse	-	-	-4.608	-	-4.608
Årets resultat	-	-	29.864	-	29.864
Anden totalindkomst	-	-	0	-	0
Årets totalindkomst	-	-	29.864	-	29.864
Regulering minoritetsinteresser	-	-	-	723.616	723.616
Saldo 1. januar 2016	250.000	32.605	1.995.490	6.531.180	8.809.275
*Minoritetsinteresser vedrører primært Kapitalforeningen PenSam Invest.					
Egenkapital (moderselskabet)	Aktiekapital	Overkurs ved emission	Andre henlæggelser	Overført resultat	Egenkapital i alt
Saldo 1. januar 2016	250.000	32.605	2.032.706	-37.216	2.278.095
Årets resultat	-	-	6.857	-5.365	1.492
Anden totalindkomst	-	-	0	0	0
Årets totalindkomst	-	-	6.857	-5.365	1.492
Saldo 31. december 2016	250.000	32.605	2.039.563	-42.581	2.279.587
Saldo 1. januar 2015	250.000	32.605	1.999.312	-29.078	2.252.839
Årets resultat	-	-	38.002	-8.138	29.864
Anden totalindkomst	-	-	0	0	0
Årets totalindkomst	-	-	38.002	-8.138	29.864
Saldo 31. december 2015	250.000	32.605	2.037.314	-37.216	2.282.703
Regulering som følge af ny regnskabsbekendtgørelse	0	0	-4.608	0	-4.608
Saldo 31. december 2015, korrigeret	250.000	32.605	2.032.706	-37.216	2.278.095

Noter

NOTE 1

Anvendt regnskabspraksis

Årsrapporten for PenSam Holding er aflagt i overensstemmelse med reglerne i Lov om finansiel virksomhed og Finanstilsynets bekendtgørelse om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser. (Regnskabsbekendtgørelsen)

Ændring i anvendt regnskabspraksis

Regnskabsbekendtgørelsen er ændret med virkning fra 1. januar 2016, og anvendt regnskabspraksis er tilpasset som følge heraf.

Ændringer i PenSam Liv

Den nye regnskabsbekendtgørelse medfører nye regnskabsmæssige begreber samt ændringer til eksisterende regnskabsposter. Det er primært regnskabsposten hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, der er påvirket af ændringerne, hvor hensættelserne nu er opdelt i færre underposter på balancen og regnskabsposten særlige bonushensættelser nu kaldes overskudskapital og præsenteres som ansvarlig lånekapital.

Hensættelserne opgøres efter en ny metode, med en ændret diskonteringsrentekurve, hvor historiske data ikke er tilgængelige. Det har derfor ikke været praktisk muligt, at udarbejde nye sammenligningstal for tidligere år. Ændringerne som følge af den nye regnskabsbekendtgørelse er indregnet pr. 1. januar 2016.

Ændringerne har medført en mindre forskydning mellem regnskabsposterne Tilgodehavende pensionsafkastskat og Hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, på i alt 9,4 mio. kr i PenSam Liv og 3,2 mio. kr. i Pensionskassen PenSam. Ændringerne har således hverken effekt på resultatopgørelsen eller egenkapitalen.

Ændringer i PenSam Forsikring

Ændringerne vedrører primært ændring i diskonteringen af hensættelserne på grund af ændret diskonteringsrentekurve, indførelse af risiko- og fortjenstmargen samt tidspunktet for indregning af forsikringskontrakterne.

Effekten af ændringerne udgør:

- Diskontering under ny rentekurve reducerer hensættelserne med 0,4 mio.kr.
- Risikomargen på skadesforsikringskontrakter forøger hensættelserne med 5,0 mio. kr.
- Fortjenstmargen på skadesforsikringskontrakter har ingen beløbsmæssig effekt på de samlede hensættelser.
- Samlet set er egenkapitalen reduceret med 4,6 mio. kr. pr. 1. januar 2016.

Sammenligningstal i resultatopgørelse, balance samt noter er tilpasset ovenstående ændringer.

Udover tilpasning til den nye regnskabsbekendtgørelse er regnskabspraksis uændret i forhold til årsrapporten for 2015.

Beløb i resultatopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter er oplyst i t. kr. medmindre andet er oplyst.

Væsentligste ændringer fra balancen 31.12.2015, jf. årsrapport 2015 til ny balance pr. 31.12.2015, primært som følge af ny regnskabsbekendtgørelse.

Regnskabspost (t.kr.)	Balance 31.12.2015 jf. årsrapport	Ændring ny regnskabs- bekendtgørelse	Ny forsikrings- kontrakt	Balance 31.12.2015 ændret
Genforsikringsandele af præmiehensættelser	8.984	-9	-4.856	4.119
Genforsikringsandele af erstatningshensættelser	5.609	-13	0	5.596
Andre udlån	358.998	1	0	358.999
Likvide beholdninger	270.134	1,0	0	270.135
Tilgodehavende pensionsafkastskat	325.660	9.3480	0	335.008
Aktiver, i alt	108.938.907	4.472	0	108.943.379
Egenkapital	8.813.883	-4.608	0	8.809.275
Livsforsikringshensættelser, i alt	75.743.997	5.300.992	0	81.044.989
Præmiehensættelser	38.498	-18.277	0	20.221
Fortjenstmargen på skadesforsikringskontrakter	NA	18.160	0	18.160
Erstatningshensættelser	157.182	-79.764	0	77.418
Kollektivt bonuspotentiale (del af pensionshensættelser)	7.039.538	-7.039.538	0	NA
Fortjenstmargen	NA	2.361.431	0	2.361.431
Særlig bonushensættelser/Overskudskapital	2.885.713	59.133	0	2.944.846
Risikomargen på skadesforsikringskontrakter	NA	5.014	0	5.014
Andre hensættelser	7.615	-6.500	0	1.115
Gæld i forbindelse med genforsikring	9.724	0	-4.856	4.868
Pensionafkastskat	586.718	-586.718	0	NA
Anden gæld	4.472.464	3	0	4.472.467
Passiver, i alt	108.938.907	4.472	0	108.943.379

Generelt om indregning og måling

Aktiver indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at de fremtidige økonomiske fordele vil tilfalde selskabet, og aktivets værdi kan måles pålideligt.

Forpligtelser indregnes i balancen, når det er sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil fragå selskabet, og forpligtelsens værdi kan måles pålideligt.

Indtægter indregnes i resultatopgørelsen i takt med, at de indtjenes, herunder indregnes værdireguleringer af finansielle aktiver og forpligtelser, der måles til dagsværdi. I resultatopgørelsen indregnes ligeledes alle omkostninger, der er afholdt for at opnå årets indtjening.

Indregning af finansielle og afledte finansielle instrumenter sker på afregningsdagen.

Ved første indregning måles aktiver og forpligtelser til kostpris, der for finansielle instrumenter svarer til dagsværdi. Måling efter første indregning sker som beskrevet under de enkelte regnskabsposter.

Regnskabsmæssige skøn samt usikkerhed ved indregning og måling

Ved udarbejdelse af koncernregnskabet og årsregnskabet har ledelsen foretaget en række skøn og vurderinger. Ledelsens skøn og vurderinger vedrørende fremtidige begivenheder har indvirkning på indregning og måling af visse aktiver og forpligtelser og dermed resultatet i året og i de kommende år. Disse skøn foretaget af ledelsen er i overensstemmelse med regnskabspraksis og på baggrund af historiske erfaringer samt forudsætninger som ledelsen anser som forsvarlige og realistiske.

Som følge af skønnes natur kan de anvendte forudsætninger vise sig at være ufuldstændige, ligesom uventede fremtidige begivenheder eller omstændigheder kan opstå. Herunder vil andre kunne komme frem til andre skøn.

De væsentligste skøn, som ledelsen foretager i forbindelse med opgørelse af den regnskabsmæssige værdi af disse aktiver og forpligtelser, og den væsentlige

skønsmæssige usikkerhed forbundet med udarbejdelsen af årsregnskabet for 2016, er de samme som ved udarbejdelse af årsregnskabet året før. De områder, der især er forbundet med skøn er, måling af dagsværdi af noterede finansielle instrumenter samt forpligtelser vedrørende forsikringskontrakter.

Måling af dagsværdi af noterede finansielle instrumenter

Koncernen har alternative investeringer, herunder noterede aktiver i sin investeringsportefølje. Endvidere har pensionskassen investeret i afledte finansielle instrumenter til investerings- samt afdækningsmæssige formål.

For noterede og afledte finansielle instrumenter, hvor værdiansættelsen i mindre omfang bygger på observerbare markedsdata, er værdiansættelsen påvirket af skøn.

Skønnene knytter sig bl.a. til de forudsætninger, der ligger til grund for rapportering modtaget fra investeringsforvaltere, samt den tidsmæssige forskydning, der er fra opgørelse til indregning i regnskabet. For at sikre pålideligheden har PenSam Liv etableret interne processer, der skal understøtte de udarbejdede skøn. Der tages således højde for tidsmæssige forskydninger mellem rapportering og regnskabsdata ved at indhente supplerende oplysninger om prisudvikling.

Derudover foretages der analyser af værdiansættelserne i forhold til eksterne modpart og i forhold til priser fastsat af en uafhængig finansiell institution for at vurdere og efterprøve de af selskabet fastsatte værdier.

Måling af forpligtelser vedrørende forsikringskontrakter

Vurderingen af kundebestandens levetid, død og invaliditet har en væsentlig indflydelse på opgørelsen af de forsikringsmæssige hensættelser, og derfor foretages der regelmæssigt en vurdering af bedste skøn for de nævnte parametre.

Erfaringerne, der danner baggrund for fastsættelse af parametre til hensættelses-

beregning, er indhentet over fem år, hvor førtidspensionsreformen er trådt i kraft undervejs i perioden. Der er usikkerhed om reformens langsigtede effekt, hvilket kan påvirke hensættelsernes størrelse fremadrettet.

Fastlæggelse af forudsætningerne er baseret på erfaringer fra PenSam Liv's bestand og er påvirket af aktuarmæssige skøn, der har betydning for hensættelsernes størrelse.

Den anvendte metode for vurdering af bedste skøn for levetid og død skelner mellem levetid for raske og invalide, idet der i PenSam er observeret stor forskel i levetid imellem raske og invalide.

Til vurdering af den observerede dødelighed anvendes PenSam Liv's bestand som grundlag for raske. Vurdering af den observerede dødelighed for invalide er baseret på PenSam gruppens bestand, da dette bidrager til en mere sikker estimation. Det er endvidere vurderingen, at en metode der skelner mellem raske og invalide, er udtryk for bedste skøn på det foreliggende grundlag.

Det er ledelsens vurdering, at de anvendte skøn er forsvarlige og et udtryk for bedste skøn for regnskabsposternes dagsværdier.

Ændring af regnskabsmæssige skøn

Beregningsgrundlag og hensættelsesgrundlag er pr. 1. september 2016 ændret for kunder i Tradition, der ikke er pensionerede, og den 31. december 2016 for alle kunder i Fleksion. Disse to kundegrupper har ikke-garanterede ydelser.

Beregningsgrundlagene for disse kunder er fremover fastsat med mindre margen, end hvad der er nødvendigt for garanterede ydelser. Hensættelsesgrundlaget er herefter baseret på, at de forsikringsmæssige hensættelser opgøres som summen af kundernes depoter tillagt kollektivt bonuspotentiale.

Der er ud over ovenstående ikke ændret i metoder for måling af regnskabsposter, hvor værdiansættelsen er baseret på ledelsens skøn og vurderinger.

Kontribution

Fordelingen af det realiserede resultat i livsforsikringselskabet i koncernen, foretages i overensstemmelse med selskabets anmeldelse til Finanstilsynet.

Den anmeldte risikoforrentningsregel indebærer, at der for hver kontributionsgruppe gives en risikoforrentning, hvor forskellen i risikoforrentningen mellem rentegrupperne afspejler forskellen i basiskapitalens risiko for tabsdækning. Risikoforrentningen gives som en procentandel af den gennemsnitlige retrospektive hensættelse for perioden for den pågældende rentegruppe. Risikoforrentningen fordeles forholdsmæssigt mellem egenkapitalen og de særlige bonushensættelser.

Risikoforrentningen er opdelt i en fortjenst-del og en risikodel.

I datterselskabet PenSam Liv er kontributionsgrupperne opdelt på fire rentegrupper, ti risikogrupper og fire omkostningsgrupper.

Koncernregnskabet

Koncernregnskabet omfatter modervirksomheden PenSam Holding samt dattervirksomheder, hvori PenSam Holding direkte eller indirekte besidder mere end 50 pct. af stemmerettighederne eller på anden måde har bestemmende indflydelse. Dattervirksomheder indregnes i koncernregnskabet fra tidspunktet for erhvervelse eller stiftelse.

Koncernregnskabet er udarbejdet på grundlag af regnskab for modervirksomheden, og de enkelte dattervirksomheder er opgjort efter koncernens regnskabspraksis. Der er foretaget en sammenlægning af regnskabsposter med ensartet indhold og med efterfølgende eliminering af koncerninterne indtægter og omkostninger, aktiebesiddelser, interne mellemværender og udbytter samt realiserede og urealiserede fortjenester og tab ved transaktioner mellem de konsoliderede virksomheder.

Ejendomme ejet af ejendomsanpartsselskaber indgår i posten 'Kapitalandele i tilknyttede virksomheder' i modervirksomheden.

Transaktioner med nærtstående parter

Ved transaktioner mellem selskaber i PenSam gruppen sker afregningen i overensstemmelse med indgåede aftaler på markedsvilkår eller på omkostningsdækkende vilkår.

Omregning af fremmed valuta

Regnskabet er præsenteret i danske kroner. Alle balanceposter i fremmed valuta, det vil sige aktiver og passiver samt ikke-balanceførte poster, omregnes til danske kroner efter Danmarks Nationalbanks offentliggjorte valutakurser på balancedagen. Indtægter og udgifter i fremmed valuta omregnes efter de på transaktionstidspunktet gældende kurser.

Realiserede og urealiserede valutakurs-avancer og -tab medtages i resultatopgørelsen under 'Kursreguleringer'.

Resultatopgørelse, generelt

Renteindtægter og udbytter mv.

Indeholder årets renter af værdipapirer og udlån, rentebetalingen vedrørende afledte finansielle instrumenter samt udbytte af kapitalandele med fradrag af udbytteskat.

Kursreguleringer

Omfatter årets værdiregulering af kapitalandele, investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og udlån samt realiserede gevinster og tab ved salg af kapitalandele, investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og udlån. Endvidere indgår valutakursregulering samt realiserede og urealiserede gevinster og tab vedrørende afledte finansielle instrumenter.

Renteudgifter

Indeholder renter på lån, øvrig gæld og mellemværende med tilknyttede.

Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed

Indeholder direkte handelsomkostninger i forbindelse med værdipapirhandler og depotgebyrer samt egne omkostninger til administration af investeringsaktiver.

Forsikringsmæssige driftsomkostninger

Erhvervelsesomkostninger omfatter omkostninger med at erhverve nye forsikringer og forny forsikringsbestanden.

PenSam Holding har indgået administrationsaftale med PenSam A/S. Omkostningerne dækker den daglige administration. Administrationsomkostninger omfatter periodiserede direkte og indirekte omkostninger vedrørende pensionsdriften.

Skat

Skat af årets resultat, der består af årets aktuelle skat, forskydning i udskudt skat samt eventuelle reguleringer vedrørende tidligere år, indregnes i resultatopgørelsen. Betalbar skat og udskudt skat indregnes under gældsforpligtelser eller aktuelle skatteaktiver.

PenSam Holding fungerer som skattemæssigt administrationselskab. Den samlede skat af PenSam koncernens selskabers skattepligtige indkomster betales af PenSam Holding. Skatteeffekten af sambeskattningen i koncernen fordeles til de enkelte selskaber i forhold til disses skattepligtige indkomster. De sambeskattede selskaber indgår i acontoskatteordningen.

Anden totalindkomst

PenSam Holding har valgt at præsentere totalindkomsten som en samlet opgørelse i forlængelse af resultatopgørelsen. Koncernen har på nuværende tidspunkt ingen poster, som indregnes under anden totalindkomst.

Resultatopgørelse, skadesforsikring

Præmier

Præmieindtægter omfatter årets opkrævede præmier med fradrag af skadesforsikringsafgift, afgivne forsikringspræmier og årets ændring i præmiehensættelser, fortjenstmargen og risikomargen. Posterne medtages i resultatopgørelsen på forfaldstidspunktet.

Erstatningsudgifter

Erstatningsudgifter for egen regning omfatter udbetalte erstatninger, herunder interne og eksterne udgifter til besigtigelse og vurdering af skader, udgifter til bekæmpelse og begrænsning af indtrufne

skader samt øvrige direkte og indirekte omkostninger forbundet med behandlingen af indtrufne skader med fradrag af genforsikringens andel. Der indgår endvidere ændringer af erstatningshensættelser og risikomargen med fradrag af genforsikringens andel samt afløbsresultatet, som er forskellen mellem de i regnskabsåret udbetalte og hensatte erstatninger vedrørende skader indtruffet i tidligere år og erstatningshensættelserne ved regnskabsårets begyndelse.

Administrations- og erhvervsomkostninger

PenSam A/S varetager den daglige administration af PenSam Forsikring. PenSam Forsikring betaler et administrationsvederlag i henhold til den indgåede administrationsaftale.

Erhvervsomkostninger omfatter omkostninger med at erhverve nye forsikringer og forny forsikringsbestanden.

Administrationsomkostninger omfatter periodiserede direkte og indirekte omkostninger vedrørende forsikringsdriften.

Indtægter fra tilknyttede virksomheder

Indeholder selskabets andel af de tilknyttede virksomheders driftsresultat og værdiregulering.

Forrentning og kursregulering af forsikringsmæssige hensættelser

I regnskabsposten opføres den andel af ændringer i præmiehensættelser, fortjenstmargen, erstatningshensættelser samt risikomargen, som kan henføres til løbetidsforkortelse, kursreguleringer og ændringer i anvendt diskonteringsrate.

Resultatopgørelse, livsforsikring Bruttopræmier

Bruttopræmier omfatter løbende præmier og kapitalindskud (engangsindskud) og medtages i resultatopgørelsen på forfaldstidspunktet. Genforsikringsandelen af præmierne fradrages.

Indtægter fra tilknyttede og associerede virksomheder

Indeholder selskabets andel af de tilknyttede og associerede virksomheders driftsresultat og værdiregulering.

Indtægter af investeringsejendomme

Omfatter overskud eller underskud ved drift af selskabets investeringsejendomme. Beløbet opgøres efter fradrag af udgifter til ejendomsadministration. Regulering af investeringsejendommens værdi er indeholdt i posten 'Kursreguleringer'.

Pensionsafkastskat

Pensionsafkastskatten beregnes med en sats på 15,3%.

Pensionsafkastskat resultatføres med det beløb, der skal betales for perioden inkl. eventuelle reguleringer vedr. tidligere år. I balancen er skyldig pensionsafkastskat indregnet på de balanceposter, pensionsafkastskatten påhviler.

Forsikringsydelse for egen regning

Forsikringsydelse for egen regning omfatter årets udbetalte ydelser efter fradrag af genforsikringens andel.

Ændring i livsforsikringshensættelser

Omfatter årets ændring i livsforsikringshensættelser brutto med fradrag af genforsikringens andel.

Ændring i fortjenstmargen

Omfatter årets ændring i fortjenstmargen.

Ændring i overskudskapital

Omfatter årets ændring i overskudskapitalen.

Overført investeringsafkast

Overført investeringsafkast indeholder den del af det samlede investeringsafkast, der vedrører egenkapitalen. For den del af selskabet, som er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, overføres den andel, som kan henføres til egenkapitalen på grundlag af fordelingen af det realiserede resultat. For gruppeordningerne foretages en forholdsmæssig fordeling af afkastet på grundlag af egenkapitalens og forsikringshensættelsernes størrelse primo og ultimo året.

Balancen

Immaterielle aktiver

Immaterielle aktiver vedrører primært systemudvikling til brug for administration af pensions- og forsikringsydelse. Aktiverne måles til kostpris med fradrag af akkumulerede af- og nedskrivninger. Kostprisen inkluderer

afholdte omkostninger relateret til udviklingsaktiviteten samt interne lønninger og øvrige omkostninger der er direkte henførbare til udvikling.

Afskrivning foretages lineært over aktivernes forventede brugstid, der sædvanligvis er fra 3 - 10 år.

Udviklingsprojekter indregnes som immaterielle aktiver, når de er klart definerede og identificerbare, hvor den tekniske udnyttelsesgrad og udviklingsmulighed i selskabet kan påvises, og hvor det er hensigten at anvende projektet. Øvrige udviklingsomkostninger indregnes i resultatopgørelsen, efterhånden som omkostningerne afholdes.

Materielle aktiver

Materielle aktiver består primært af driftsmidler. Driftsmidler indregnes i balancen til kostpris med fradrag af akkumulerede af- og nedskrivninger. Kostprisen omfatter anskaffelsessummen samt øvrige omkostninger tilknyttet anskaffelsen. Afskrivninger beregnes på grundlag af aktivets restværdi fratrukket akkumulerede nedskrivninger. Afskrivninger på driftsmidler foretages lineært over den forventede økonomiske levetid. Afskrivningsperioderne er fastsat til 3 - 10 år.

Investeringsejendomme

Investeringsejendomme måles til dagsværdi efter en cash flow model. Dagsværdien opgøres med udgangspunkt i en systematisk vurdering af ejendommene baseret på deres forventede afkast over en 10-årig periode og terminalværdi.

Terminalværdien er forventningen til ejendommens fremtidige kontante driftsafkast i et normalt år efter en 10-årig periode. Dagsværdien er opgjort ved at tilbage-diskontere det forventede afkast samt at fastsætte afkastkrav, der blandt andet afhænger af ejendommens art, beliggenhed og det aktuelle renteniveau.

Ejendomme ejet af ejendomsselskaber indgår i posterne 'Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder'.

Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder

Kapitalandele i tilknyttede og associerede virksomheder indregnes og måles til virksomhedens regnskabsmæssige indre værdi. Virksomhedens indre værdi opgøres efter det senest modtagne regnskab.

Kapitalandele

Kapitalandele indregnes i balancen til dagsværdi.

Dagsværdien for kapitalandele, der handles på et aktivt marked, opgøres på baggrund af lukkekursen på balancedagen.

For kapitalandele, hvor der ikke forefindes et aktivt marked og dermed ikke en observerbar pålidelig dagsværdi, foretages værdiansættelsen med udgangspunkt i almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder. Dette omfatter f.eks. ”discounted cash flow metoden”, sammenlignelige handler og multipler. Den anvendte metode varierer afhængig af de konkrete foretagne investeringer.

Værdiansættelserne er i visse tilfælde efterprøvet og vurderet ved hjælp af følsomhedsanalyser af væsentlige forudsætninger i de anvendte værdiansættelsesmodeller.

Investeringsforeningsandele

Noterede investeringsforeningsandele måles til dagsværdi. Unoterede investeringsforeningsandele måles til den af udbyder beregnede kurs, der bygger på de underliggende værdipapirers dagsværdi. Andele i Kapitalforeningen PenSam Invest indgår som tilknyttet virksomhed.

Obligationer, pantesikrede udlån og andre udlån

Obligationer, pantesikrede udlån og andre udlån måles til dagsværdi. Dagsværdien af noterede obligationer opgøres med udgangspunkt i lukkekursen. For øvrige unoterede obligationer og udlån opgøres dagsværdien ud fra almindeligt anerkendte værdiansættelsesteknikker, der inddrager alle tilgængelige data, som markedsdeltagere må antages at ville tage i betragtning ved en prisfastsættelse. Dagsværdien af udtrukne børsnoteerede obligationer måles dog til nutidsværdien af udtrækningsbeløbet.

Afledte finansielle instrumenter

Børnnoterede og unoterede afledte finansielle instrumenter måles til dagsværdi, og reguleringer indregnes løbende i resultatopgørelsen under 'Kursreguleringer'. Positive dagsværdier indregnes i balancen under 'Afledte finansielle instrumenter', og negative dagsværdier indregnes i balancen under 'Anden gæld og Gæld til kreditinstitutter'.

For afledte finansielle instrumenter, der ikke er børsnoteerede, anvendes til værdiansættelsen almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder. De valgte metoder tilpasses de enkelte afledte finansielle instrumenter.

Der foretages analyser af værdiansættelserne i forhold til eksterne modparter og i forhold til priser fastsat af en uafhængig finansiell institution, for at vurdere og efterprøve de af PenSam Liv fastsatte værdier.

Repoer behandles som lån mod sikkerhed. Obligationer solgt som led i en repoforretning er medtaget i balancen til dagsværdi.

Genforsikringsandele af hensættelser til forsikringskontrakter

Genforsikringens andel af erstatningshensættelser beregnes på den enkelte skade i overensstemmelse med bestemmelserne i de indgåede genforsikringskontrakter.

Tilgodehavender

Tilgodehavender måles til dagsværdi, hvilket normalt svarer til nominel værdi med fradrag af eventuel nedskrivning til forventede tab.

Aktuelle skatteaktiver/forpligtelser

Aktuelle skatteaktiver/forpligtelser indregnes i balancen med det beløb, som beregnes på grundlag af årets forventede skattepligtig indkomst.

Likvide beholdninger

Likvide beholdninger indregnes og måles i balancen til dagsværdi, hvilket normalt svarer til nominel værdi.

Periodeafgrænsningsposter

Under periodeafgrænsningsposter indregnes betalinger vedrørende indtægter/

udgifter i de efterfølgende år. Periodeafgrænsningsposter måles til kostpris.

Minoritetsinteresser

Minoritetsinteresser er øvrige investorers andel af tilknyttede virksomheders resultat og egenkapital

Overskudskapital

Overskudskapital består af særlige bonus-hensættelser. De indeholder andele af overskud, der tilfalder medlemmerne, og som medregnes i selskabets basiskapital. De særlige bonushensættelser modtager samme forretning som egenkapitalen og kan dække tab på lige fod med egenkapitalen. Særlige bonushensættelser udbetales til medlemmerne, når pensionerne er under udbetaling, eller når der sker genkøb.

Præmiehensættelser

Præmiehensættelser svarer til den del af præmien, der vedrører den ikke-forløbne risikoperiode. Præmiehensættelserne udgør mindst den del af bruttopræmien, der svarer til den del af forsikringsperioden, der vedrører efterfølgende regnskabsår. Præmiehensættelserne er diskonteret. Nutidsværdien af fremtidige betalingsstrømme findes ved diskontering med Finanstilsynets rentekurve.

Den del af præmiehensættelserne, som skal betales til genforsikringen, opføres under aktiverne.

Fortjenstmargen på skadesforsikringskontrakter

Fortjenstmargenen indeholder den forventede fortjeneste i de ikke-forløbne dele af risikoperioderne for selskabets indgåede forsikringskontrakter. Den forventede fortjeneste beregnes ud fra udviklingen i de hidtidige erfaringer for indtjening og fordelt på de enkelte produkter. Ændringer i fortjenstmargenen opføres i resultatopgørelsen som underpost til præmieindtægter.

I beregningen af fremtidige betalingsstrømme indgår de forventede betalinger efter balancedagen vedrørende de af selskabet indgåede forsikringskontrakter, uanset om risikoperioden er påbegyndt eller ej.

Erstatningshensættelser

Erstatningshensættelser opgøres ultimo regnskabsåret som summen af anmeldte, endnu ikke afregnede erstatningskrav med tillæg af forventede efteranmeldte erstatningskrav samt et skønnet erstatningskrav for utilstrækkeligt oplyste forsikringsbegivenheder.

De anmeldte erstatningskrav opgøres enten som en sag-for-sag vurdering eller bliver estimeret ud fra statistiske metoder med basis i erfaringer fra tidligere år. Erstatningshensættelserne fastsættes for hver branche med baggrund i aktuariemæssige modeller.

De opgjorte erstatningshensættelser forhøjes derudover med beløb til dækning af direkte og indirekte skadesbehandlingsomkostninger i forbindelse med afvikling af erstatningsforpligtelserne. Erstatningshensættelserne er diskonteret. Nutidsværdien af fremtidige betalingsstrømme findes ved diskontering med Finanstilsynets rentekurve.

Den del af erstatningshensættelserne, som forventes at indgå fra genforsikringen, opføres under aktiver.

Risikomargen på skadesforsikringskontrakter

Risikomargenen beregnes således, at hensættelserne svarer til det beløb, som et andet forsikringsselskab kan forventes at kræve for at overtage og honorere forsikringsforpligtelserne. Risikomargenen beregnes efter kapitalomkostningsmetoden under Solvens II. Ændringer i risikomargen i resultatopgørelsen fordeles mellem ændringer, der kan henføres til præmiehensættelserne henholdsvis erstatningshensættelserne.

Forsikringsmæssige hensættelser

Forsikringsmæssige hensættelser opgøres på basis af det til Finanstilsynet anmeldte tekniske grundlag for beregning af forsikringsmæssige hensættelser. Forsikringsmæssige hensættelser opdeles på balancen i livsforsikringshensættelser og fortjenstmargen på livsforsikringer og investeringskontrakter.

Livsforsikringshensættelser

Livsforsikringshensættelser opdeles i noterne i garanterede ydelser, risikomargen, individuelt bonuspotentiale samt kollektivt bonuspotentiale.

Nutidsværdien af fremtidige betalingsstrømme findes ved diskontering med rentekurven jf. regnskabsbekendtgørelsen, hvor satserne er med volatilitetsjustering og reduceret med pensionsafkastbeskatningssatsen.

Forudsætninger vedrørende dødelighed og invaliditet er fastlagt på baggrund af erfaringer fra bestanden i PenSam.

Forudsætninger vedrørende de fremtidige administrationsomkostninger er baseret på erfaringer i PenSam vedrørende omkostninger pr. forsikret.

For livsforsikringshensættelserne vedrørende ikke-garanterede ydelser er underposterne garanterede ydelser og risikomargen nul, og der er alene individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale.

Garanterede ydelser

Garanterede ydelser er opgjort til nutidsværdi ud fra de betalingsstrømme (præmier, ydelser, administrationsudgifter), der følger hvis forsikringerne har henholdsvis fortsat præmiebetaling, ophørt præmiebetaling (fripolice), tilbagekøb, og hvis forsikringsbegivenheder indtræffer, hvor der beregnes et sandsynlighedsvægtet gennemsnit ud fra sandsynlighederne for disse forskellige tilstande.

Nutidsværdierne opgøres efter markedsforudsætningerne. Hertil lægges et tillæg til dækning af fremtidige ydelser foranlediget af indtrufne forsikringsbegivenheder samt et tillæg for ubetalte, forfaldne forsikringsydelser.

Risikomargen

Risikomargenen beregnes efter kapitalomkostningsmetoden under Solvens II.

Individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale

Den forsikredes bonusret opgøres residualt

i forhold til de forsikringsmæssige hensættelser efter finansiering af garanterede ydelser, risikomargen og fortjenstmargen. Den del af værdien af bonus-retten, der er indeholdt i de retrospektive hensættelser, er individuelt bonuspotentiale, mens den del, der ikke er fordelt til de enkelte forsikringer er kollektivt bonuspotentiale.

Individuelt bonuspotentiale og kollektivt bonuspotentiale kan sammen med fortjenstmargen anvendes til betaling af den anmeldte risikoforrentning samt til dækning af negative realiserede resultater i henhold til kontributionsbekendtgørelsen.

Fortjenstmargen på livsforsikringer og investeringskontrakter

Fortjenstmargenen indeholder nutidsværdien af fortjenstdelen af fremtidig risikoforrentning, jf. de anmeldte regler herfor.

Fortjenstmargenen er i henhold til selskabets anmeldte markedsværdigrundlag beregnet ud fra, at den indeholder nutidsværdien af fortjenstdelen af fremtidig risikoforrentning.

Fortjenstmargenen kan ikke overstige værdien af de forsikringsmæssige hensættelser med fradrag af garanterede ydelser og risikomargen.

Idet fortjenstdelen af risikoforrentningen er anmeldt på kontributionsgruppeniveau og tages af kontributionsgruppens realiserede resultat efter det beregningsmæssige kontributionsprincip og ikke på policeniveau, beregnes fortjenstmargenen ligeledes på kontributionsgruppeniveau.

Såfremt fortjenstmargenen skulle udskilles på policeniveau af individuelt beregnede andele af individuelt og kollektivt bonuspotentiale, jf. Finanstilsynets gældende fortolkning, der fortsat drøftes mellem Finanstilsynet og branchen, ville det give samme resultat for PenSam's bestande pr. 31. december 2016, idet den økonomiske situation i rentekontributionsgrupperne medfører, at fortjenstmargenen fuldt ud (og til enhver tid) kan udskilles af individuelt bonuspotentiale på policeniveau i de to kontributionsgrupper med ikke-garantere-

de ydelser, mens fortjenstmargenen fuldt ud udskilles af kollektivt bonuspotentiale i de to øvrige kontributionsgrupper.

Udskudte skatteaktiver/forpligtelser

Udskudt skat opgøres ud fra gældsmetoden på alle midlertidige forskelle mellem regnskabs- og skattemæssige værdier på aktiver og forpligtelser. Udskudt skat indregnes i balancen under posterne 'Udskudte skatteaktiver' og 'Udskudte skatteforpligtelser' på grundlag af gældende skattesatser.

Skatteaktiver vedrørende uudnyttede underskud og skattefradrag indeholdes alene i udskudt skat, hvis det er sandsynligt, at sådanne underskud og skattefradrag kan udnyttes. Skyldig skat indgår i regnskabsposten 'Skatteforpligtelser'.

Tilgodehavende skat indgår i regnskabsposten 'Aktuelle skatteaktiver'.

Gæld til kreditinstitutter

Gæld til kreditinstitutter omfatter gældsforpligtelser forbundet med investeringsaktiviteten. Gæld til kreditinstitutter i forbindelse med repoforretninger måles til dagsværdi.

Øvrige forpligtelser

Øvrige forpligtelser, omfatter repoforretninger, samt gæld til tilknyttede og associerede selskaber og anden gæld, måles til dagsværdi, der i al væsentlighed svarer til nominel værdi.

Aktuelle skatteaktiver/forpligtelser

Aktuelle skatteaktiver og -forpligtelser indregnes i balancen med det beløb, som beregnes på grundlag af årets forventede skattepligtige indkomst.

Nøgletal

PenSam Holding koncernens nøgletal udarbejdes efter reglerne i Regnskabsbekendtgørelsen.

Afkastnøgletallene er beregnet som sammenvægtede afkast.

Noter

i mio. kroner

Note 2					
Hoved- og nøgletal ¹⁾					
Resultatopgørelse	2016	2015	2014	2013	2012
Skadesforsikring					
Bruttopræmieindtægter	268	250	225	197	185
Bruttoerstatningsudgifter	-217	-202	-162	-157	-143
Forsikringsmæssige driftsomkostninger, i alt	-47	-44	-44	-41	-43
Resultat af afgiven forretning	-1	-5	-4	-3	-2
<i>Forsikringsteknisk resultat af skade</i>	3	-1	15	-4	-3
Afløbsresultat	2	0	22	10	22
Livsforsikring					
Præmier	5.515	5.336	5.142	4.999	4.981
Forsikringsydelse	-2.340	-1.804	-2.555	-2.038	-1.665
Investeringsafkast før pensionsafkastskat	6.870	1.617	6.957	1.785	6.416
Pensionsafkastskat	-1.025	-270	-1.240	-327	-1.096
Forsikringsmæssige driftsomkostninger, i alt	-258	-236	-255	-265	-265
Resultat af genforsikring	-1	-2	-2	-3	1
Ændring i livsforsikringshensættelser	-6.562	-1.067	-10.729	-2.901	-6.500
Ændring i fortjenstmargen	-1.721	0	0	0	0
Ændring i overskudskapital	-337	0	0	0	0
Bonus	-	-3.725	1.730	-1.593	-2.580
<i>Forsikringsteknisk resultat af liv</i>	141	-151	-952	-343	-708
Investeringsafkast, i alt	7.459	2.480	8.786	2.645	7.997
Overført til forsikringsvirksomhed	-6.870	-1.617	-6.957	-1.785	-6.416
Andre indtægter	0	30	0	3	16
Andre omkostninger	-57	-1	-8	-15	-25
<i>Resultat før skat</i>	675	740	884	501	861
Skat	-18	-26	-166	9	-43
Årets resultat	657	714	718	510	818
Minoritetsinteressers andel i driftsresultat	-656	-684	-637	-621	-651
Moderselskabets andel af årets resultat	1	30	81	-111	167
Balance					
Hensættelser til forsikrings- og investeringskontrakter, i alt	92.225	85.865	81.057	72.076	67.573
Egenkapital, i alt	9.250	8.809	8.060	6.814	7.695
heraf minoritetsinteressers andel	6.971	6.531	5.808	4.643	5.413
Aktiver, i alt	116.365	108.943	105.034	90.707	85.418

Noter

Note 2 • fortsat

Hoved- og nøgletal ¹⁾

Nøgletal i procent	2016	2015	2014	2013	2012
Koncernen					
Afkastprocent	7,7	2,7	11,1	3,5	12,1
Forrentning af overskudskapital efter skat	5,8				
Solvensdækning (Solvens II)**	172,1				
Solvensdækning (Solvens I)	-	216,3	226,6	240,9	227,1
Egenkapitalforrentning efter skat*	0,1	1,3	3,7	-5,0	7,6
Livsforsikring					
Omkostningsprocent af hensættelser	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
Omkostninger pr. forsikret i kr.	499	517	585	609	602
Solvensdækning (Solvens II)**	552,4				
Solvensdækning (Solvens I)	-	204,2	218,5	232,7	220,1
Skadesforsikring					
Bruttoerstatningsprocent	80,6	80,9	72,2	79,5	77,8
Bruttoomkostningsprocent	17,4	17,6	19,4	20,8	23,4
Combined ratio	98,5	100,2	93,3	101,8	102,0
Operating ratio	98,5	100,2	93,3	101,7	101,7
Relativt afløbsresultat	2,7	-0,2	27,1	11,8	24,1
Bank					
Renterisiko	4,8	4,5	4,5	3,7	9,8
Udlån plus nedskrivning i forhold til indlån	75,6	72,8	68,8	51,5	43,6
Årets nedskrivningsprocent	0,3	0,1	0,5	0,6	0,4
Årets udlånsvækst	6,2	11,7	1,7	12,7	-4,4

Alle nøgletal er beregnet i henhold til Bekendtgørelse om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

* Egenkapitalen er opgjort ekskl. minoritetsinteressers andel af egenkapitalen, idet de hovedsagligt er af investeringsmæssig karakter.

** Nøgletallet solvensdækning er undtaget fra kravet om revision jævnfør regnskabsbekendtgørelse og dermed ikke revideret.

¹⁾ Finanstilsynets regnskabsbekendtgørelse er ændret med virkning fra 2016. Den medfører nye samt redefinerede regnskabsposter. Historiske data er ikke tilgængelige, hvorfor det ikke er muligt for andre end skadeforsikring at udarbejde nye sammenligningstal for 2012-2015 jf. note 1 anvendt regnskabspraksis.

Noter

i tusind kroner

	Koncernen		Moderselskabet	
Note 3				
Bruttopræmier, skadesforsikring	2016	2015	2016	2015
Løbende præmier, direkte forsikring	264.135	253.499	-	-
<i>I alt</i>	264.135	253.499	-	-
Note 4				
Erstatningsudgifter for egen regning, skadesforsikring	2016	2015	2016	2015
Bruttoerstatninger vedrørende året	-218.549	-202.007	-	-
Afløbstab/gevinst, brutto	2.192	-113	-	-
Genforsikringsandel af erstatninger vedrørende året	-246.357	-202.120	-	-
Afløbstab/gevinst, genforsikringsandel	11.862	15.247	-	-
<i>I alt</i>	639	-235	-	-
<i>I alt</i>	-203.856	-187.108	-	-
Note 5				
Administrationsomkostninger, skadesforsikring	2016	2015	2016	2015
Administrationsvederlag	-35.984	-34.614	-	-
<i>I alt</i>	-35.984	-34.614	-	-
Administrationsvederlaget afregnes efter fast pris i henhold til aftale.				
Personaleomkostninger				
Løn	-12.817	-10.443		
Pensionsbidrag	-2.122	-1.726		
Udgifter til social sikring	-98	-71		
<i>I alt</i>	-15.037	-12.240		
Gennemsnitlige antal heltidsbeskæftigede	22	18		
Antal i bestyrelsen	4	4		
Antal i direktionen	2	2		
Antal væsentlige risikotagere	5	11		
Note 6				
Bruttopræmier, livsforsikring	2016	2015	2016	2015
Løbende præmier	5.036.949	4.991.775	-	-
Engangspræmier	477.814	343.810	-	-
<i>I alt</i>	5.514.763	5.335.585	-	-
Note 7				
Pensionsafkastskat	2016	2015	2016	2015
Beregnet betaling for året	-1.021.443	-595.713	-	-
Udskudt pensionsafkastskat	0	325.660	-	-
Individuel pensionsafkastskat overført fra andet selskab	372	394	-	-
Individuel pensionsafkastskat overført til andet selskab	-1.356	-957	-	-
Afregnet individuel pensionsafkastskat	-2.084	-232	-	-
Regulering vedrørende tidligere år	0	442	-	-
<i>I alt</i>	-1.024.511	-270.406	-	-

Noter

i tusind kroner

Note 8	Koncernen		Moderselskabet	
	2016	2015	2016	2015
Udbetalte ydelser, livsforsikring				
Forsikringssummer ved død	-234.399	-231.005	-	-
Forsikringssummer ved invaliditet	-62.231	-48.498	-	-
Forsikringssummer ved udløb	-123.774	-75.790	-	-
Pensions- og renteydelser	-1.063.162	-945.741	-	-
Genkøb og overførsler	-762.061	-420.427	-	-
Afgiftsberigtigelsen af alderssum	-12.301	-14.113	-	-
Regulering af fond for midlertidig økonomisk bistand	-251	-2.150	-	-
Pal kompensation	-11	-	-	-
Udbetalt fra overskudskapital	-73.106	-	-	-
Skadeforebyggende omkostninger	-8.397	-10.532	-	-
<i>I alt</i>	-2.339.693	-1.748.256	-	-
Note 9				
Administrationsomkostninger, livsforsikring				
Administrationsvederlag	-258.032	-259.524	-19.076	-23.462
<i>Administrationsomkostninger, i alt</i>	-258.032	-259.524	-19.076	-23.462
Moderselskabet har indgået outsourcingaftale med PenSam A/S. Der er derfor ikke ansat medarbejdere i selskabet. Vederlag til direktion og bestyrelse samt honorar til revision bliver afregnet via administrationsvederlag.				
Personaleomkostninger				
Løn	-217.993	-225.429		
Pensionsbidrag	-35.720	-37.387		
Udgifter til social sikring og lønsum	-29.257	-32.242		
I alt	-282.970	-295.058		
Gennemsnitlige antal heltidsbeskæftigede	312	329		
Antal i bestyrelse			7	7
Antal i direktion			2	2
Antal væsentlige risikotagere			4	10
Vederlag til bestyrelse, direktion og væsentlige risikotagere:				
Bestyrelse				
Bestyrelsesformand Dennis Kristensen*			-120	-120
Næstformand Palle Nielsen			-100	-100
Birthe Ullbæk Petersen			-80	-64
Jan Reinmark			-80	-64
Flemming Bøgvad (Udtrådt pr. 3. oktober 2016)			-61	-61
Christian Dahl (Udtrådt pr. 3. oktober 2016)			-61	-61
Mona Striib*			-56	-56
Per Hviid (Tiltrådt pr. 3. oktober 2016)			-19	-19
Robin Kahr (Tiltrådt pr. 3. oktober 2016)			-19	-19
<i>Honorar i alt</i>			-596	-564
*Bestyrelsesmedlemmets honorar afgives til FOA				

Noter

i tusind kroner

Note 9 • fortsat	Koncernen		Moderselskabet	
	2016	2015	2016	2015
Administrationsomkostninger				
Bestyrelsen aflønnes udelukkende med et fast honorar. Som medlem af bestyrelsen i andre selskaber i PenSam koncernen har følgende bestyrelsesmedlemmer modtaget et samlet honorar fra selskaberne: Dennis Kristensen 133 t. kr. (2015: 133 t. kr.), Palle Nielsen 48 t. kr. (2015: 48 t. kr.), Flemming Bøgvad 7 t. kr. (2015: 32 t. kr.), Mona Striib 210 t. kr. (2015: 210 t. kr.), Birthe Ullbæk Petersen 0 t. kr. (2015: 33 t. kr.) og Jan Reinmark 64 t. kr. (2015: 71 t. kr.) og Per Hviid 71 t. kr. (2015: 0 t. kr.).				
Direktionsvederlaget afholdes af PenSam Liv				
Direktion				
Torsten Fels (Indtrådt 1. april 2015)				
Kontraktligt vederlag	-3.158	-3.037	-3.158	-3.037
<i>Vederlag i alt</i>	-3.158	-3.037	-3.158	-3.037
Benny Buchardt Andersen (Indtrådt 1. august 2016)				
Kontraktligt vederlag	-1.298	0	-1.298	0
<i>Vederlag i alt</i>	-1.298	0	-1.298	0
Helen Kobæk (Fratrædt 31. juli 2016)				
Kontraktligt vederlag	-2.531	-3.060	-2.531	-3.060
<i>Vederlag i alt</i>	-2.531	-3.060	-2.531	-3.060
Direktionen aflønnes af PenSam Liv, og omkostningen fordeles til de øvrige selskaber i PenSam gruppen i henhold til aftale. Det omkostningsførte vederlag til direktionen i PenSam Holding udgør 524 t. kr. (2015: 306 t. kr.).				
Øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på virksomhedens risikoprofil				
Kontraktligt vederlag	-	-	-4.927	-13.614
Pensionsbidrag	-	-	-776	-1.947
Variabel løn	-	-	0	-40
<i>Vederlag i alt</i>	-	-	-5.703	-15.601
PenSam gruppen er forpligtet til at udpege alle medarbejdere, hvis aktiviteter har indflydelse på PenSam Holding's risikoprofil. En andel af de væsentlige risikotagere er ansat i PenSam A/S og vederlaget fordeles til de øvrige selskaber i PenSam gruppen på markedsbaserede vilkår og afregnes efter fast pris i henhold til aftale.				
Revisionshonorar:				
Lovpligtig revision af årsregnskabet	-1.047	-1.108	-72	-84
Andre erklæringsopgaver med sikkerhed	-40	-62	0	0
Skatterådgivning	-600	-123	0	0
Honorar for andre ydelser	-413	-409	0	0
<i>I alt</i>	-2.100	-1.702	-72	-84

Noter

i tusind kroner

Note 10	Koncernen		Moderselskabet	
	2016	2015	2016	2015
Renteindtægter og udbytter mv.				
Renter af obligationer	1.670.236	1.702.396	-5	38
Renter af pantsikrede udlån	117.121	94.806	-	-
Renter af gældsbreve	44.769	0	-	-
Udbytte, kapitalandele og investeringsforeningsandele	716.297	2.373.111	-	-
Udlån	58.568	106.851	-	-
Øvrige finansielle investeringsaktiver	269.355	223.189	-	-
Kreditinstitutter mv.	16.868	5.903	-	-
Andre	6	39.336	-	-
<i>I alt</i>	2.893.220	4.545.592	-5	38
Note 11				
Kursreguleringer	2016	2015	2016	2015
Investeringsejendomme	-1.892	209.947	-	-
Kapitalandele	3.120.222	1.876.810	-	-
Investeringsforeningsandele	987	421	-	-
Obligationer	518.860	-699.326	125	45
Pantsikrede udlån	1.618.896	18.763	-	-
Afledte finansielle investeringsaktiver	-54.296	-778.610	-	-
Andre udlån	-58.484	-12.614	-	-
Valutakursreguleringer	-528.630	-2.462.815	-	-
<i>I alt</i>	4.615.663	-1.847.424	125	45
Note 12				
Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed	2016	2015	2016	2015
Handelsomkostninger	-40	-14	-	-
Depotafgift	-6.075	-6.277	-	-
Formueforvaltning, fordelte fællesomkostninger	-305.172	-308.964	-	-
Anden formueadministration	-6.048	-8.656	-	-
<i>I alt</i>	-317.335	-323.911	-	-

Noter

i tusind kroner

Note 13	Koncernen		Moderselskabet	
	2016	2015	2016	2015
Skat				
Årets aktuelle skat	-22.155	12.352	-	-
Ændring i udskudt skat	13.397	-10.325	1.324	2.513
Ændring i udskudt skat som følge af nedsættelse af selskabsskatteprocent	0	176	-	-
Regulering vedrørende tidligere år	11.613	-22.878	0	57
Udbytteskat	-20.356	-5.541	-	-
<i>I alt</i>	-17.501	-26.216	1.324	2.570
Årets skatteomkostning afstemmes således:				
Årets resultat før skat	675.106	739.690	-168	26.945
Skat heraf	-148.523	-173.908	-37	-6.413
Regulering af værdier	139.925	176.457	1.521	8.926
Selskabsskatteprocent	-160	-346	-160	0
Regulering vedførende tidligere år	11.613	-22.878	0	57
Udbytteskat	-20.356	-5.541	-	-
<i>I alt</i>	-17.501	-26.216	1.324	2.570
Note 14				
Immaterielle aktiver	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Kostpris primo	963.727	922.947	-	-
Tilgang	22.120	51.386	-	-
Overført til PenSam A/S i forbindelse med spaltning	0	-906.552	-	-
Overført fra PenSam A/S i forbindelse med spaltning	0	906.552	-	-
Afgang	-978	-10.606	-	-
<i>Kostpris ultimo</i>	<i>984.869</i>	<i>963.727</i>	<i>-</i>	<i>-</i>

Noter

i tusind kroner

	Koncernen		Moderselskabet	
Note 14 • fortsat				
Immaterielle aktiver	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Af- og nedskrivninger primo	-609.580	-540.902	-	-
Årets afskrivninger	-100.395	-70.266	-	-
Overført til PenSam A/S i forbindelse med spaltning	0	531.207	-	-
Overført fra PenSam Liv i forbindelse med spaltning	0	-531.207	-	-
Af- og nedskrivninger vedrørende afgang	0	1.588	-	-
<i>Af- og nedskrivninger ultimo</i>	<i>-709.975</i>	<i>-609.580</i>	-	-
<i>Saldo ultimo</i>	<i>274.894</i>	<i>354.147</i>	-	-
Note 15				
Materielle aktiver	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Kostpris primo	58.059	55.784	-	-
Tilgang	4.489	3.471	-	-
Overført til PenSam A/S i forbindelse med spaltning	-48.149	-48.149	-	-
Overført fra PenSam A/S i forbindelse med spaltning	48.149	48.149	-	-
Afgang	-1.676	-1.196	-	-
<i>Kostpris ultimo</i>	<i>60.872</i>	<i>58.059</i>	-	-
Af- og nedskrivninger primo	-45.188	-41.174	-	-
Årets af- og nedskrivninger	-5.099	-4.882	-	-
Overført til PenSam A/S i forbindelse med spaltning	34.417	34.471	-	-
Overført fra PenSam A/S i forbindelse med spaltning	-34.417	-34.471	-	-
Afskrivninger på afhændede aktiver	903	868	-	-
<i>Af- og nedskrivninger ultimo</i>	<i>-49.384</i>	<i>-45.188</i>	-	-
<i>Saldo ultimo</i>	<i>11.488</i>	<i>12.871</i>	-	-
Note 16				
Investeringsjendomme	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Dagsværdi primo	4.875.763	3.235.318	-	-
Tilgang	597.760	1.441.210	-	-
Afgang	-418.719	-10.712	-	-
Årets regulering til dagsværdi	152.496	209.947	-	-
<i>Dagsværdi ultimo</i>	<i>5.207.300</i>	<i>4.875.763</i>	-	-
Vægtet gennemsnit af forrentningskravet, der er lagt til grund ved fastsættelse af ejendommenes dagsværdi:				
Boligejendomme	4,99%	5,10%	-	-
Erhvervsjendomme	5,85%	5,85%	-	-
Blandede bolig- og erhvervsjendomme	5,35%	5,43%	-	-

Selskabets ejendomme værdiansættes med udgangspunkt i DCF-metoden.

Der har ikke været anvendt eksterne eksperter ved målingen af investeringsjendomme.

Noter

i tusind kroner

Note 17	Koncernen			Moderselskabet	
	Hovedstol 2016	Positiv værdi 2016	Negativ værdi 2016	Positiv værdi 2016	Negativ værdi 2016
Afledte finansielle instrumenter					
Rentekontrakter					
Renteswaps					
Løbetid 0-10 år	20.170.006	746.172	-373.172	-	-
Løbetid 10 -20 år	22.774.503	3.355.891	-1.164.659	-	-
Løbetid >20 år	11.911.716	302.803	-1.543.685	-	-
<i>I alt</i>	54.856.225	4.404.866	-3.081.516	-	-
Renteoptioner					
Løbetid 0-10 år	4.610.028	833	0	-	-
<i>I alt</i>	4.610.028	833	0	-	-
Repo/Reverse forretninger					
Løbetid 0-10 år	-294.000	2.128.199	-3.065.522	-	-
<i>I alt</i>	-294.000	2.128.199	-3.065.522	-	-
Obligationsfutures					
Løbetid 0-10 år	-2.452.877	6.700	-8.204	-	-
<i>I alt</i>	-2.452.877	6.700	-8.204	-	-
Valutakontrakter					
Terminkontrakter	-38.224.657	216.254	-1.673.458	-	-
<i>I alt</i>	-38.224.657	216.254	-1.673.458	-	-
<i>Saldo ultimo</i>	18.494.719	6.756.852	-7.828.700	-	-

Alle rentekontrakter er indgået i danske kroner og euro.

Valutakontrakter har alle en løbetid på under et år.

Positive dagsværdier indgår i aktiverne.

Negative dagsværdier indgår i passiverne under 'Anden gæld' og 'Gæld til kreditinstitutter'.

Noter

i tusind kroner

Note 17 • fortsat	Koncernen			Moderselskabet	
	Hovedstol 2015	Positiv værdi 2015	Negativ værdi 2015	Positiv værdi 2015	Negativ værdi 2015
Afledte finansielle instrumenter					
Rentekontrakter					
Renteswaps					
Løbetid 0-10 år	28.457.302	760.511	-487.042	-	-
Løbetid 10 -20 år	16.857.562	1.545.862	-279.464	-	-
Løbetid >20 år	17.164.052	1.147.912	-1.962.557	-	-
<i>I alt</i>	62.478.916	3.454.285	-2.729.063	-	-
Renteoptioner					
Løbetid 0-10 år	4.626.831	2.724	0	-	-
Løbetid >20 år	1.097.283	13.706	-9.935	-	-
<i>I alt</i>	5.724.114	16.430	-9.935	-	-
Repo/Reverse forretninger					
Løbetid 0-10 år	-1.315.439	2.095.779	-7.052.121	-	-
<i>I alt</i>	-1.315.439	2.095.779	-7.052.121	-	-
Obligationsfutures					
Løbetid 0-10 år	2.909.980	25.851	-31.211	-	-
<i>I alt</i>	2.909.980	25.851	-31.211	-	-
Aktiekontrakter					
Løbetid 0-10 år	0	5.441	-5.441	-	-
<i>I alt</i>	0	5.441	-5.441	-	-
Credit default swaps					
Løbetid 0-10 år	1.492.526	19.040	0	-	-
<i>I alt</i>	1.492.526	19.040	0	-	-
Valutakontrakter					
Termiskontrakter	-33.568.924	170.711	-1.126.795	-	-
<i>I alt</i>	-33.568.924	170.711	-1.126.795	-	-
<i>Saldo ultimo</i>	37.721.173	5.787.537	-10.954.566	-	-

Alle rentekontrakter er indgået i danske kroner og euro.

Valutakontrakter har alle en løbetid på under et år.

Positive dagsværdier indgår i aktiverne.

Negative dagsværdier indgår i passiverne under 'Anden gæld' og 'Gæld til kreditinstitutter'.

Noter

i tusind kroner

Note 18

Eventualaktiver

PenSam har rejst et tilbagesøgningskrav overfor SKAT som følge af EU - Domstolens afgørelse i relation til den såkaldte ATP - sag, som vedrører momsfrigivelse for forvaltning og herunder administration af pensionselskaber. Det er som følge af manglende praksis på området uvist i hvilket omfang PenSam får medhold, og i givet fald hvornår PenSam modtager refusion. Det er derfor ikke muligt at indregne beløb i relation hertil i årsrapporten. Kravet behandles derfor som et eventualaktiv.

	Koncernen		Moderselskabet	
Note 19	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Overskudskapital				
Saldo primo	2.944.846	2.620.432	-	-
Regulering som følge af ny bekendtgørelse	-	59.133	-	-
Andel af realiseret resultat	193.580	17.146	-	-
Overførsel fra kollektivt bonuspotentiale	-	302.653	-	-
Andel af pensionsafkastskat	-59.133	-	-	-
Vedligeholdelse af overskudskapital	290.130	-	-	-
Udbetalt	-73.071	-54.518	-	-
Saldo ultimo	3.296.352	2.944.846	-	-

PenSam Liv har en skyggekonto vedrørende overskudskapital på 9,7 mio. kr. Ultimo 2015 var den på 13,6 mio. kr.

Efter en ny kontributionsbekendtgørelse skal skyggekonti pr. 31.12.2015 nedbringes eller nedskrives med mindst en femtedel om året i de følgende fem år. Skyggekontiende vedrørende omkostningsgrupperne er ikke nedbragt i løbet af 2016, men er nedskrevet med en femtedel pr. 31.12.2016.

Tabdækning fra basiskapitalen til negative realiserede resultater i omkostningskontributionsgrupperne for PMF og Tradition-garanterede. Det bliver anmeldt til Finanstilsynet, og risikoforrentningen forøges med dette beløb.

Note 20

Livsforsikringshensættelser	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Livsforsikringsmæssige hensættelser primo	81.044.989	74.578.079	-	-
Fortjenstmargen primo	2.361.431	-	-	-
Forsikringsmæssige hensættelser i alt primo	83.406.420	74.578.079	-	-
Kollektivt bonuspotentiale primo	-7.740.279	-	-	-
Netto akkumuleret værdiregulering primo	-4.647.961	-10.912.754	-	-
Retrospektive hensættelser primo	71.018.180	63.665.325	-	-
Bruttopræmier	5.513.593	5.335.585	-	-
Tilskrivning af afkast	3.297.353	2.972.970	-	-
Forsikringsydelse	-2.187.507	-1.749.518	-	-
Tilbageholdt PAL vedr. året	594.886	-	-	-
Betalt PAL vedr. tidl. år	-536.933	-	-	-
Omkostningstillæg efter tilskrivning af omkostningsbonus	-249.380	-255.171	-	-
Risikogevinst efter tilskrivning af risikobonus	-310.825	478.579	-	-
Andet	95.298	-52.475	-	-
Retrospektive hensættelser ultimo	77.234.665	70.395.295	-	-

Noter

i tusind kroner

Note 20 • fortsat	Koncernen		Moderselskabet	
	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Livsforsikringshensættelser				
Kollektivt bonuspotentiale ultimo	9.309.568	-	-	-
Fortjenstmargen ultimo	-4.081.937	-	-	-
Brutto akkumuleret værdiregulering ultimo	5.558.423	5.348.702	-	-
<i>Netto akkumuleret værdiregulering ultimo</i>	<i>5.558.423</i>	<i>5.348.702</i>	-	-
<i>Saldo ultimo</i>	<i>88.020.719</i>	<i>75.743.997</i>	-	-
Fordelingen af hensættelser				
Rentegruppe Fleksion				
Garanterede ydelser	180.988	-	-	-
Individuelt bonuspotentiale	33.615.261	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	2.904.478	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	526.553	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	33.177	-	-	-
<i>Livsforsikringshensættelser Fleksion i alt</i>	<i>37.260.457</i>	-	-	-
Fortjenstmargen	2.928.425	-	-	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser Fleksion i alt</i>	<i>40.188.882</i>	-	-	-
Rentegruppe Tradition - ugaranterede				
Garanterede ydelser	291.961	-	-	-
Individuelt bonuspotentiale	23.257.960	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	4.528.569	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	318.109	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	27.621	-	-	-
<i>Livsforsikringshensættelser Tradition - ugaranterede i alt</i>	<i>28.424.220</i>	-	-	-
Fortjenstmargen	864.594	-	-	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser Tradition - ugaranterede i alt</i>	<i>29.288.814</i>	-	-	-
Rentegruppe Tradition - garanterede				
Garanterede ydelser	16.478.484	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	390.301	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	25.152	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	3.177	-	-	-
Risikomargen	79.854	-	-	-
<i>Livsforsikringshensættelser Tradition - garanterede i alt</i>	<i>16.976.968</i>	-	-	-
Fortjenstmargen	193.421	-	-	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser Tradition - garanterede i alt</i>	<i>17.170.389</i>	-	-	-

Noter

i tusind kroner

Note 20 • fortsat	Koncernen		Moderselskabet	
	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Livsforsikringshensættelser				
Rentegruppe PMF				
Garanterede ydelser	4.631.672	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	327.695	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko	81.613	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning	2.989	-	-	-
Risikomargen	31.339	-	-	-
<i>Livsforsikringshensættelser PMF, i alt</i>	<i>5.075.308</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	95.497	-	-	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser PMF, i alt</i>	<i>5.170.805</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Gruppeordninger				
Garanterede ydelser	143.633	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, rente	140.133	-	-	-
<i>Gruppeordninger, i alt</i>	<i>283.766</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Fortjenstmargen	-	-	-	-
<i>Forsikringsmæssige hensættelser gruppeordningerne, i alt</i>	<i>283.766</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Afkastprocent pr. rentegrupper</i>				
Afkastprocent, rentegruppe Fleksion	8,2%	3,4%	-	-
Afkastprocent, rentegruppe Tradition ugaranterede	7,8%	1,9%	-	-
Afkastprocent, rentegruppe Tradition garanterede	6,2%	1,9%	-	-
Afkastprocent, rentegruppe PMF	13,8%	0,8%	-	-
<i>Bonusgrader pr. rentegrupper</i>				
Bonusgrad, rentegruppe Fleksion	100,9%	-	-	-
Bonusgrad, rentegruppe Tradition ugaranterede	116,5%	-	-	-
Bonusgrad, rentegruppe Tradition garanterede	2,7%	-	-	-
Bonusgrad, rentegruppe PMF	10,9%	-	-	-
Omkostningsresultat i %	0,0%	-	-	-
Omkostningsresultat i kr.	-1.909	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, omkostning i kr.	66.964	-	-	-
Risikoresultat i %	0,4%	-	-	-
Risikoresultat i kr.	310.825	-	-	-
Kollektivt bonuspotentiale, risiko i kr.	951.427	-	-	-
Forrentning af kundemidler efter omkostninger før skat	6,1%	-	-	-

Noter

i tusind kroner

Note 21	Koncernen		Moderselskabet	
	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Erstatningshensættelser				
Saldo primo	77.730	67.115	-	-
Regulering som følge af ny regnskabsbekendtgørelse	-312	0	-	-
Erstatningshensættelser korrigeret	77.418	67.115	-	-
Betalt i året vedrørende indeværende år	-161.652	-145.708	-	-
Betalt i året vedrørende tidligere år	-51.055	-45.377	-	-
	-212.707	-191.085		
Ændringerstatniger i året vedrørende indeværende år	218.565	201.587	-	-
Ændringerstatniger i året vedrørende tidligere år	-2.192	113	-	-
Rente- og kursreguleringer	425	0	-	-
	216.798	201.700		
<i>Erstatningshensættelser ultimo. jf. årsrapport</i>	81.509	77.730	-	-
Regulering som følge af regnskabsbekendtgørelse (diskontering)	0	-312		
Erstatningshensættelser ultimo, korrigeret	81.509	77.418		

Bruttoerstatningshensættelserne er opgjort uden fradrag for værdien af aktiver eller rettigheder, da der ikke er overtaget eller forventes overtaget sådanne.

Note 22	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Udskudte skatteforpligtigelser				
Saldo primo	57.198	60.321	-	-
Ændring i hensættelser	-8.541	-3.123	-	-
Saldo ultimo	48.657	57.198	-	-
Udskudte skatteforpligtigelser fordelt på hovedposter:				
Immaterielle aktiver	60.178	74.636	-	-
Materielle aktiver	30	-764	-	-
Investeringsejendomme	5.298	5.300	-	-
Andre finansielle investeringsaktiver	30.157	-9.273	-	-
Fremførbart underskud	-45.664	-4.980	-	-
Andet	-1.342	-7.721	-	-
<i>I alt</i>	48.657	57.198	-	-

Note 23	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Anden gæld				
Afledte finansielle instrumenter	4.763.178	3.902.445	-	-
Øvrig gæld	1.494.339	570.022	-	-
Saldo ultimo	6.257.517	4.472.467	-	-

Alle gældsposter forfalder indenfor 5 år fra balancetidspunktet.

Noter

i mio. kroner

Note 24

Aktiekapital

Aktiekapitalen er opdelt i nominelt 100 kr. eller multipla heraf.

	Antal	Antal stemmer pr. aktie
A-aktier	250.000	10
B-aktier	2.250.000	1

Koncernen

Moderselskabet

Note 25

Sikkerhedsstillelser, eventualforpligtelser og andre økonomiske forpligtelser

	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Registrerede aktiver stillet til sikkerhed for selskabets hensættelser	94.466	88.117	-	-
Sikkerhedsstillelse for afledte finansielle instrumenter	1.657	1.890	-	-
Sikkerhedsstillelse i forbindelse med repo forretninger	3.078	6.979	-	-
Uudnyttet tilsagn om investering i ejendomsfonde	2.650	1.736	-	-
Uudnyttet tilsagn om investering i private equity fonde	2.757	2.028	-	-
Uudnyttet tilsagn om investering i infrastruktur fonde	1.446	1.160	-	-
Uudnyttet tilsagn om investering i øvrige fonde	704	499	-	-
Uudnyttet tilsagn om investering i lån	51	590	-	-
Forsikringselskabet Himmerland	0	1	-	-
Udtrædelsesgodtgørelse ved straksopsigelse af aftale med it-leverandør (PenSam Bank)	36.525	38.128	-	-
I forbindelse med deltagelse i clearing er der til sikkerhed deponeret obligationer i Danmarks Nationalbank til en kursværdi på (PenSam Bank)	67.365	71.562	-	-

SKAT har foretaget en gennemgang af PenSam Liv's skattepligtige indkomst for 2009. PenSam Liv er ikke enige i de foretagne korrektioner og har anket afgørelsen. I 2013 og 2014 årsrapporten er der foretaget reguleringer til selskabets udskudte skatteaktiver, ud fra den udvikling skattesagen har taget, og baseret på et bedste skøn for sagens afslutning. Dette skøn er behæftet med usikkerhed, og den endelige afgørelse af sagen kan medføre såvel positive som negative reguleringer til selskabets udskudte skat. Usikkerheden er ikke væsentlig for regnskabsaflæggelsen.

PenSam Holding A/S's sambeskattede selskaber hæfter solidarisk for skat af den sambeskattede indkomst mv. Det samlede beløb fremgår af årsrapporten for PenSam Holding A/S, der er administrationselskab i forhold til sambeskatningen.

Der er i 2009 indgået aftale med NNIT om overtagelse af it-driften. Aftalen løber frem til midten af 2017. Forpligtelsen andrager 21 mio. kr.

Der er indgået aftale med KMD vedrørende outsourcing af IT-drift og udvikling, som løber frem til september 2023.

Selskabet har indgået aftale med DEAS A/S om administration af ejendomme. Aftalen løber frem til udgangen af 2017. Forpligtelsen andrager 11 mio. kr.

PenSam Ejendomme ApS har et vedligeholdelsestilsvar i henhold til Lov om midlertidig regulering af boligforholdene, § 18 på 42 mio. kr. Endvidere er der tinglyst ejerantebrev på nominelt 1.535 mio. kr.

PenSam Liv har stillet pant for Carlsbyen Ejendomme ApS på 20 mio. kr.

Selskabet har ikke påtaget sig kautions-, garanti- eller andre forpligtelser ud over de i regnskabet anførte.

Noter

i tusind kroner

Note 26

Nærtstående parter

Følgende betragtes som nærtstående parter:

- FOA - Fag og Arbejde
- PenSam Liv forsikringsaktieselskab
- PenSam Forsikring A/S
- PenSam Bank A/S
- PenSam 31.03.2013 ApS
- Pensionskassen PenSam
- PenSam A/S
- Bestyrelsesmedlemmer
- Direktionen

Nærtstående parter, som har bestemmende indflydelse er:

FOA - Fag og Arbejde, København V.

For tilknyttede og associerede virksomheder henvises til oversigten på note 28.

Der har ikke været andre transaktioner med bestyrelse og direktion end vederlag jf. note 19

PenSam gruppen anvender PenSam Bank som bankforbindelse i beskedent omfang.

PenSam A/S varetager administrative opgaver for selskaberne. I 2016 er dette i henhold til aftale afregnet til fast pris. De administrative opgaver omfatter præmiehåndtering, udbetaling af ydelser m.v. samt porteføljevaltning til selskaberne i PenSam gruppen. I 2015 blev disse administrative opgaver afregnet på omkostningsdækkende basis.

Øvrige koncerninterne transaktioner, så som handel med værdipapirer og nogle produktspecifikke aftaler mellem de juridiske enheder sker på markedsbaserede vilkår. Eksempelvis leverer PenSam Forsikring forsikringer ved visse kritiske sygdomme til arbejdsmarkedspensionsordningerne i PenSam Liv.

Moderselskabet

Ydelser til fastpris samt mellemværende:

	2016	2015
Indtægter	12.232	12.727
Omkostninger	-19.076	-23.462

Noter

i tusind kroner

Note 27

Afkast til regnskabsmæssig værdi

I skemaet vises afkastprocenter for 2016 fordelt på investeringskategorier.

	Regnskabsmæssig værdi		Afkast i % før pensions- afkastskat og selskabsskat
	Primo	Ultimo	
1. Grunde og bygninger	5.774.704	7.666.074	12,8
2.1 Noterede kapitalandele	20.686.783	24.328.517	10,6
2.2 Unoterede kapitalandele	5.871.489	5.923.055	10,3
2. Kapitalandele i alt	26.558.272	30.251.572	10,6
3.1 Stats- og realkreditobligationer	34.102.846	34.101.883	4,1
3.2 Indeksobligationer	723.084	847.176	4,7
3.3 Kreditobligationer og emerging markets obligationer	18.659.054	21.627.098	10,5
3.4 Udlån m.v.	1.886.707	1.407.096	1,8
3. Obligationer og udlån i alt	55.371.691	57.983.253	6,4
4. Dattervirksomheder	0	0	-
5. Øvrige investeringsaktiver	-958.980	-1.457.207	-
6. Afledte finansielle instrumenter til sikring af aktiver og forpligtelser	740.815	1.323.373	-

De viste afkast i procent er for de enkelte aktivtyper beregnet som et tidsvægtet afkast. Værdien af valutaafdækningsinstrumenter indgår i pkt. 5.

Der beregnes ikke tidsvægtet afkast for 'Øvrige finansielle investeringsaktiver' og 'Afledte finansielle instrumenter til sikring af nettoændringer af aktiver og forpligtelser', da en sådan beregning for disse aktivklasser ikke er mulig.

Noter

Note 28

Associerede og tilknyttede virksomheder

	PenSam Holding's andel af selskabskapital i procent	Virksomhedens egenkapital i t. kr.	Virksomhedens resultat i t. kr.	Retsform	Hjemsted	Aktivitet
Koncernen, Kaptitalandele i associerede virksomheder						
Skjoldenæsholm Landbrug	50,00	17.597	7.117	ApS	Ringsted	Landbrug
Skjoldenæsholm Skovbrug under likvidation	25,00	7.575	-395	ApS	Ringsted	Skovdrift
Skovselskabet Skov-Sam II	64,21	75.732	299	ApS	Furesø	Skovdrift
Irish Forestry Investment Holding	33,33	45.215	5.599	A/S	København	Skovdrift
Komplementarselskabet af 31. august 2006	25,00	61	-20	ApS	Furesø	Komplementar
Ejendomsselskabet af 31. august 2006	25,00	816.636	200.400	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Havneholmen	50,00	50	0	ApS	Lyngby-Taarbæk	Komplementar
Havneholmen	50,00	913.914	4.320	P/S	Lyngby-Taarbæk	Byggeri
Koncernen, Kaptitalandele i tilknyttede virksomheder						
PenSam Liv Forsikringsaktieselskab	100,00	1.434.369	37.073	A/S	Furesø	Livsforsikring
PenSam Bank	100,00	250.808	8.384	A/S	Furesø	Bank
PenSam Forsikring	100,00	134.777	4.985	A/S	Furesø	Skadesforsikring
PenSam	100,00	403.139	-44.016	A/S	Furesø	Administration
PenSam 31.03.13	100,00	712	-6	ApS	Furesø	Kursusvirksomhed
Kapitalforeningen PenSam Invest	86,40	41.634.830	4.285.716	Forening	København	Investering
PenSam Erhvervejendomme	100,00	1.428.561	89.036	ApS	Furesø	Udlejning
PenSam Ejendomme	64,32	2.255.829	154.622	ApS	Furesø	Udlejning
Projektselskabet Marmorbyen Komplementar	50,01	86	1	ApS	København	Komplementar
Projektselskabet Marmorbyen	50,01	433.445	12.548	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet PenCo	75,00	39	-15	ApS	København	Komplementar
PenCo	75,00	147.276	-136	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Tegholmen Byggefelt K	50,01	42	-8	ApS	København	Komplementar
Tegholmen Byggefelt K	50,01	189.322	-678	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Kampmannsgaard	50,01	50	0	ApS	København	Komplementar
Kampmannsgaard	50,01	147.975	-50	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet IB felt 6	100,00	50	0	ApS	København	Komplementar
IB felt 6	100,00	498	-2	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet IB felt 10	100,00	50	0	ApS	København	Komplementar
IB felt 10	100,00	498	-2	P/S	København	Byggeri
Komplementarselskabet Amaliegade 23	50,01	49	-1	ApS	København	Komplementar
Amaliegade 23	50,01	140.861	-92	P/S	København	Byggeri

I PenSam gruppen skrifter ejerandelen løbende i de tilknyttede og associerede virksomheder, derfor kan ejerandele og resultater ikke direkte afstemmes til resultatopgørelsen.

Noter

i tusind kroner

Note 29

Følsomhedsoplysninger

	Maksimum påvirkning af egenkapitalen
Rentestigning på 0,7 - 1,0 pct. point	-42.400
Rentefald på 0,7 - 1,0 pct. point	44.633
Aktiekursfald på 12 pct.	-18.571
Ejendomsprisfald på 8 pct.	0
Valutakursrisiko (VAR 99 pct.)	-794
Tab på modpart 8 pct.	-11.508

Påvirkning af egenkapitalen til opgørelsen af følsomhedsnoten er opgjort før skat og PAL.

Påvirkning af egenkapitalen er opgjort som sum af påvirkning af egenkapitalen i PenSam Liv, PenSam Forsikring og PenSam Bank.

Negativt fortegn dækker over en reduktion af det pågældende regnskabstal.

Skemaet er udarbejdet i overensstemmelse med Finanstilsynets vejledning for indberetninger om risikoscenarier.

Noter

Note 30

Risikooplysninger

Risikostyring i PenSam koncernen skal sikre, at der aktivt tages stilling til, hvilke risici selskabet vil påtage sig, og hvordan de væsentligste risici håndteres. Risikostyring og accept af risici skal ses under hensyntagen til koncernens fastsatte forretningsmodel, strategiske målsætninger samt den kapital, der er til rådighed.

Bestyrelsen har vedtaget en overordnet risikostyringspolitik, der fastlægger det ønskede risikoniveau og tilsikrer en ensartet risikostyring i koncernen.

Selskabet har en finanskomité, hvor en de primære opgaver består af overvågning af risici, vurdering og sikring af en velfungerende risikostyringsproces og evaluering af de enkelte selskabers kapital- og solvenssituation.

De væsentligste risici i PenSam koncernen vedrører finansielle risici, forsikringsmæssige risici samt operationelle risici.

Finansielle risici

Finansielle risici består primært af markeds- og modpartsrisici, og er primært relateret til tab på investeringsaktiver. Markedsrisici omfatter renterisici, aktierisici, ejendomsrisici, valutarisici samt kreditspændrisici. Det er primært investeringsaktiviteten i datterselskaberne, der medfører finansielle risici i PenSam Holding.

Styring af de finansielle risici tager udgangspunkt i risikostyringspolitikken og investeringspolitikken samt de tilhørende retningslinjer.

Politikker og retningslinjer fastsætter blandt andet krav til sammensætning af investeringerne, anvendelse af benchmark mv. Investeringerne sammensættes, så risikoen i investeringsporteføljen spredes, så der ikke er for stor afhængighed af en enkelt aktivklasse eller et enkelt aktiv.

Bestyrelsen har endvidere fastlagt et risikobudget for markeds- og modpartsrisici, som risikoforbruget skal holdes inden for. Der afrapporteres til bestyrelsen ved eventuelle rammeoverskridelser. Der er ligeledes løbende afrapportering på afkast.

Politikker og retningslinjer fastsætter også rammer for modpartsrisici for at sikre en passende bonitet og spredning på modpartsrisici.

Forsikringsmæssige risici

Forsikringsmæssige risici omfatter primært invaliditets- og levetidsrisiko i PenSam Liv.

En væsentlig risiko i PenSam koncernen er relateret til usikkerheden i kundernes levetid. PenSam koncernens pensionskunder har livsvarige alderspensioner, som kan medføre gevinster eller tab såfremt de forventede og faktiske levetider afviger.

Koncernen forholder sig som minimum årligt til udviklingen i kundernes levetid. Ved stigende levetid foretages der yderligere hensættelser til at dække de fremtidige forpligtigelser.

Der sker endvidere en revurdering af de forventninger om kundernes levetid, som indgår i koncernens prognoseberegninger. Dette for at sikre at kunderne har et godt grundlag for at vurdere der økonomiske forhold ved pensionering.

Operationelle risici

Operationelle risici er defineret som tab som følge af uhensigtsmæssige eller mangelfulde interne procedurer, menneskelige fejl og systemmæssige fejl eller som følge af eksterne begivenheder, herunder juridiske risici.

Operationelle risici opstår således som følge af fejl eller mangler i processer eller som følge af udefrakommende forhold, som medfører økonomiske tab eller tab af omdømme. Koncernen har, for at reducere risikoen for tab som følge af operationelle risici, sikret sig, at der er implementeret forretningsgange og udført relevante kontroller.

Følsomhedsoplysninger

Følsomhedsberegninger er anført i note 29 til årsrapporten. Følsomhedsberegningerne viser påvirkningen på egenkapitalen ved fald og stigninger i for eksempel rente eller aktiekurser.

PenSam Holding A/S
Jørgen Knudsens Vej 2
3520 Farum
Telefon 44 39 39 39
pensam@pensam.dk
www.pensam.dk

CVR-nr. 12 62 95 32
Hjemsted Farum

